

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versterking van het contact tussen de historiebeoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerleener land.

Heerlen.

*„Wie schön war doch das alte Heerlen“
So Mutter heut noch gerne spricht,
Ohn' Grube ohne schwarze Männer,
Noch Wasserleitung oder Licht.*

*Wo man nur eine Sprache konnte,
Das urgemütlich Heerler Platt,
Und jeder sich beim Namen nannte,
Für jeder einen Gruss man hat!*

*Wo man in seinen Muesestunden
Gemütlich vor der Thüre sass,
Der Nachbar sich hinzugesellte,
Man schwätzte und die Zeitung las.*

*Wie nobel, vornehm ist 's nun worden
Man findet nur verschloss'ne Thür,
Man kann nicht mehr hinein jetzt laufen,
Hübsch schellen muss man dann zuführ.*

*Mit Hut und Handschuh' man spazieret,
Barhauyts zu geh'n — unmöglich jetzt.
Und selbst zur Abenddämmerungsstunde
Den hochmodernen Topf aufsetzt.*

*Die Post, die alte, ist verschwunden,
Knops, Cremers' Zeiten sind vorbei;
Man hat ja Auto's jetzt und Bahnen,
Und bald noch kommt der Tram dabei.*

*So spricht wohl Mutter und auch and'ren
Die noch die alte Zeit begrüsst,
Doch wir, wir Jungen, denken anders,
Wir lieben Heerlen wie es ist.*

*Wir grüssen gern das schöne Neue,
Was reich die Gegenwart uns beut,
Und was die Zukunft uns noch bringet,
Wir rufen laut: „Heerlen vooruit!”*

*Drum, Freunde, nehmet die Gläser alle,
Ein volles Glas Heerlen geweiht!
Dem neuen Heerlen gilt das Vivat,
Heerlen vooruit, Heerlen vooruit.*

CHRISTINE DE HESSELLE.

Bovenstaand gedicht, hetwelk zich onder de collectie „Handschriften” in Heerlens' Archief bevindt, draagt de ondertekening van CHRISTINE DE HESSELLE, een oudere zus van burgemeester Karel de Hesselle (1894—1913). Haar moeder, M. M. Houtvast uit Merkelbeek, laat zij in het eerste gedeelte van deze rijm aan het woord om de gemoedelijk-maatschappelijke sfeer van oud-Heerlen te schetsen. Heerlens' jeugd begreep evenwel zijn tijd en zag in de vestiging der Mijn-industrie, de aanleg van een spoorweg en de ontworpen tram-verbinding Heerlen—Valkenburg (6e couplet) de voorboden van een betere en gelukkige toekomst.

Typerend voor die tijd is wel het gebruik van de Duitse taal. Christine de Hesselle heeft het gedicht in keurig Gothisch-Duits lettertype geschreven. In 1852 te Heerlen geboren, stond zij midden in de overgangstijd van de plaatselijke verhoudingen. Er werd in het Duits gepreekt, terwijl bij het godsdienstonderwijs de Duitse catechismus gebezigd werd.

De samenstelling van Heerlens Bestuur anno 1692.

*

Het bestuur der hoofdbank Heerlen bestond in 1692 uit de schout Jacob Schils met een salaris van 200 gld.;

zes schepenen : Willem Franssen, tevens secretaris, sal. 125 gld;

Cremers,

Valkenborgh,

W. van Roir,

J. Quartier en

Gerrit Haseliers uit Voerendaal.

De schepenen genoten 10 gld. salaris.

Schatheffer was Peter Dautzenberg, wonende op de Schiffelder.

Gerrit Jabichs was onderschatheffer over 317 bunder en Gerrit Haseliers over 514 bunder.

Gerichtsbode was Nico Merkelbach.

Daarnaast waren 9 schutboden : Bert Claessens, Peter Cordewener, Peter Bolt, Jan Ghijzen, Gelis Ghijzen, Peter Heuts, Nelis Wachelder, Gerrit Wijnen, en Steven Zelissen. Deze ontvangen per jaar een paar schoenen ad 2 gld 10 st.

Er waren 5 gedeputeerden (of commissarissen), Meester Jacob Heldewier, Tily, Peter Schoen, Jaspas Schils, Willem à Campo. Ze ontvingen een ducaton.

Pastoor was Matthias Schull, zijn assistent pater Roosmaar.

Jan Franssen was gezworen Chirurgijn.

Koster te Heerlen was Jan Schepers en te Welten Martin Lochtman.

De poetsvrouw, weduwe Hokels, woonachtig in de Kroon, ontving voor vuur en licht in de regeringskamer 15 gld., waarvoor een kar kolen nodig was.

De protestantse voorlezer van Heerlen ontving voor het stellen en luiden der klok 55 gld., die van Voerendaal eveneens 55 gld., terwijl de koster van Welten voor hetzelfde werk 9 gld 10 st ontving.

Op Huyske woonde Eymael.

Op Roebroek woonde Peter Mober.

Op Terworm woonde Heer Wilre.

Op Meysenbroek woonde Daniel Burette en Jacob Wetzels als pachter.

J. J. JONGEN.

*Deze gegevens bevinden zich in het
Kerkarchief der parochie Schaesberg.*

MATHIAS JOZEF SAVELBERG

1859 – 1869

1e wethouder

1869 – 1894

burgemeester van Heerlen

In de rij van Heerlens burgemeesters neemt M. J. SAVELBERG een bijzondere plaats in, zowel om de tijdsduur van de uitoefening van zijn overheidstaak als mede wegens zijn verstandig bestuursbeleid. Hij stamde uit een geachte Middenstandsfamilie. Zijn vader was koopman (wijnhandelaar) van beroep.

In het register, getiteld „Personeel van het Gemeentebestuur”, opgemaakt te Heerlen 1 Juli 1887, is de 2e blz. gereserveerd voor de 1ste wethouder. In deze kolommen werd Mathias Jozef Savelberg geregistreerd met als datum van benoeming 26 September 1859. Hij trad in deze functie af de 16e Juli 1869, op welk tijdstip zijn burgemeestersbenoeming een feit was geworden.

Zijn naam treft men vervolgens in voornoemd register op de 1e blz. aan, die bestemd was tot inschrijving der burgemeesters. Hij werd viermaal herbenoemd, zodat hij op 16 Juli 1894 zijn zilveren ambtsjubileum kon vieren.

Als men de raadsnotulen en de persberichten uit die tijd doorbladert en de ene bron tegen de andere afweegt, komt men tot de opstelling van enige feiten, waarvan de realisering getuigt van inzicht in de Heerlense belangen. De volgende beknopte chroniek kan zulks bewijzen.

1870 : *begin der besprekingen over de spoorwegaanleg.*

De provinciale pers van 14 Juli 1894 beoordeelde het gunstige eindresultaat van dit plan als een „feit van het grootste gewicht uit de geschiedenis van des heeren Savelberg's burgemeesterschap, de toekenning door onze gemeenteraad van het grandioze subsidie ten bedrage van 60-duizend gulden aan de Zuider-Spoorwegmaatschappij. Aan dat

feit toch is de totstandkoming van de spoorweg Sittard—Heerlen—Herzogenrath te danken... Provincie en gemeenten volgden... en het nodige kapitaal was weldra saamgebracht”.

1873 : aanvragen van concessies van Mijnevelden.

1875 : herbouw rectorale kerk te Welten.

1877 : *bouw van een nieuw Gemeentehuis*, Kantongerecht, gevangenis, kazerne en telegraafkantoor.

1877 : *aanleg van een gemeentelijke verzameling van romeinse oudheden*, een besluit, dat genomen werd naar aanleiding van een voorstel van de Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst om de Heerlense archaeologica naar het museum van oudheden te Leiden over te brengen.

1882 : herziening brandweerwezen.

1888 : drinkwatervoorziening en in verband hiermede de aanleg der z.g. Artesische fonteinen aan de Valkenburgerweg.

1890 : plan tot het aanleggen van een tramverbinding Heerlen—Valkenburg. (Station Valkenburg was reeds aangesloten per spoor op de lijn Maastricht—Simpelveld—Aken).

1890 : Scholenbouw te Heerlen en Heerlerheide.

1893 : invoering van een Bouw-reglement.

Bij zijn ambstaansvaarding was Heerlen in twee elkaar heftig bestrijdende partijen verdeeld: de liberalen en de conservatieven, hetgeen vooral bij de gemeenteraadsverkiezingen tot uitdrukking kwam. Een persstem van genoemde datum zegt er van, dat „door het bezadigd en rechtvaardig bestuur van burgemeester Savelberg (zelf conservatief) de oppositie al spoedig haar reden van bestaan verloor”.

Zijn ambstjubileum had zodoende de volle sympathie van de bevolkings-groeperingen. Het voert te ver om hier de uitgebreide persverslagen over het ééndaagse feestprogram en het verloop er van te resumeren.

Typisch voor de welstand van die tijd en van de plaatselijke organisaties is de opsomming der cadeaux, waarvan we de volgende noemen:

- 1e een groot zilveren piéce de milieu, met inscriptie — geschenk van de gemeenteraad.
- 2e een kostbare pendule en een keurig koffieservies — geschenk der burgerij.
- 3e een reusachtige drinkhoorn, in zilver gevat en op zilveren voet — geschenk van de Oranje Nassau Mijn.
- 4e schoorsteengarnituur (gobelins in goud gevat) — geschenk van het Spoor.
- 5e zilveren inkkoker — geschenk der jonge dochters.

- 6e fraai metalen bouquet in groen, zilver en goud, zinbeeld van het verleden, heden en toekomst — geschenk der turnvereniging van Heerlerbaan.
- 7e fraaie fruitschaal — geschenk der zangvereniging „St. Pancratius”.
- 9e zilveren krans in gouden raam — geschenk der schutterij „St. Sebastianus”.
- 10e fraai gecalligrafeerd tableau met feestgedicht — geschenk van meester Eyck, schoolhoofd.

De meeste geschenken werden gekocht bij P. Sarolea, fabrikant van gouden en zilveren werken, te Maastricht. Deze cadeaux waren de 18e en 19e Juli door de ingezetenen te bezichtigen.

Het feestdiner had plaats in hotel Cloot, hoek Bongerd — Emmastraat (thans V. & D.). Er had voorts een aubade plaats door de schooljeugd ten raadhuize, een matinée musicale in de zomertuin van hotel Royen (thans boekhandel Alberts), een optocht 's avonds om 9 uur, besloten met een groot vuurwerk op de Veemarkt (thans Wilhelminaplein).

Tragisch was, dat Savelberg, die ogenschijnlijk een uitstekende gezondheid genoot, in de morgen van 4 Augustus 1894 aan een hartverlamming plotseling overleed.

Mathias Jozef Savelberg was een broer van Mgr. Peter Savelberg, de „Dienaar Gods”. Hij was de vader van Mr. August Savelberg, die als vice-president van de Hoge Raad in Den Haag overleed.

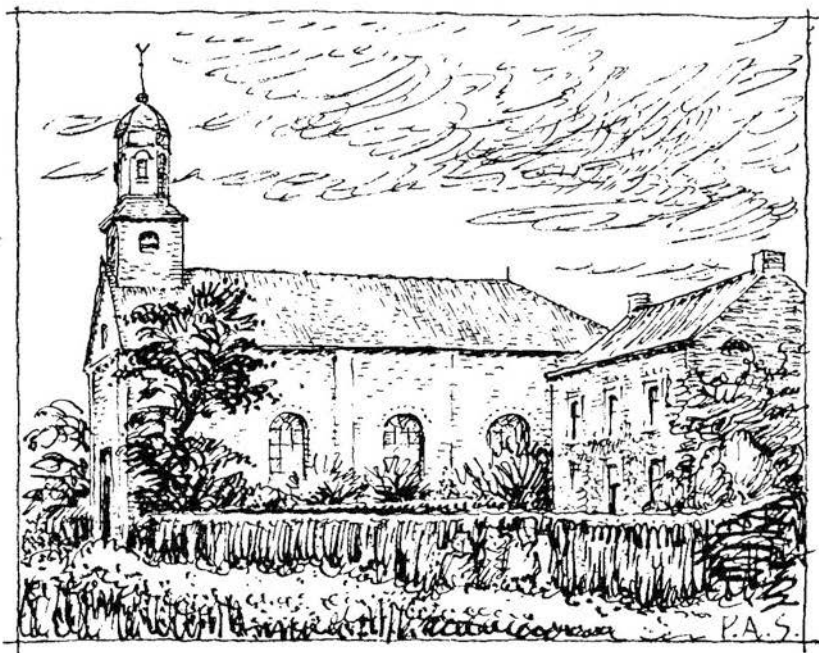
L. v. H.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIE HEERLERHEIDE.

Denkt men zich in de geschiedenis ruim veertig jaren terug, toen de O.N. III en IV en de Staatsmijn Emma nog niet bestonden, dan concentreerden zich de kernen van bewoning rond de buurtschappen Cauvelens, Bok, Gracht, Heerenweg, Schrieversheide, de Ing of oud-Einde, Ganze-weide, Heuls, 't Straatje, het Hitje, de Varenbeukel, Jans, Vrank en Koningsbeemd.

De toestand der wegen was slechter dan te Heerlen. Gelukkig waren de mensen toen niet genoodzaakt zo vaak naar de stad te gaan. Wel moesten ze vóór 1838 elke Zondag naar Heerlen of naar Schaesberg ter kerke. Op Schaesberg was de Mis vroeger dan in de Pancratius, die bovendien te klein was voor de uitgestrekte parochie, omdat de helft der kerk tot 1837 in gebruik was door de Protestanten. Ook naar de oude kerk te Brunssum en het kerkje aan de markt te Hoensbroek gingen de bewoners van de Hei hun Zondagsplicht vervullen.

Voor het dopen, vormen, trouwen en begraven moest men naar de

parochiekerk te Heerlen. *Eene geere weeg is eene veere weeg*, zegt een Limburgs spreekwoord, d.w.z. een weg die men graag aflegt loopt men als op veren, en in die tijd zonder fiets, tram of bus schrok men niet terug voor lange voetreizen.

Tijdens de Belgische Opstand deed zich echter de gelegenheid voor een eigen kerk te krijgen. Onze Bisschop, Mgr. van Bommel, richtte in Rolduc het klein-seminarie van zijn diocesis Luik in en werkte ook met kracht aan de godsdienstige opleving, daar tijdens de Franse Revolutie en door een Jansenistische geest onder de priesters op het einde der 18e eeuw het godsdienstige leven veel geleden had. MGR. VAN BOMMEL keurde goed, dat wegens de verre afstand van de St. Pancratius te Heerlerheide een zelfstandige parochie werd gevormd, te meer daar hij wist, dat het Belgisch Gouvernement royaal permissie gaf tot het bouwen van nieuwe kerken en het oprichten van parochies en bovendien aanzienlijke subsidies toekende. De grens zou zo ongeveer zijn de *Caumerbeek*. Tot eerste pastoor benoemde Monseigneur de Z. E. Heer H. D. REYNERS, kapelaan te Waubach; deze werd 18 Maart 1839 plechtig geïnstalleerd.

Al de hiervoor genoemde gehuchten behoorden tot de nieuwe parochie, maar er was *geen kerk* en *geen geld!* Tegenwoordig kan een bouw-pastoor een beroep doen op de over 't algemeen een goed loon verdienende mijnwerkersbevolking, maar de boeren en kremers (kleine handelaren) van omstreeks 1835 waren *arm*, speciaal op de zandgrond. De bouwcommissie wist ook al dat *goud* niet alleen rijkdom uitmaakt,

doch dat *arbeid* óók een kapitaal is. De boeren waren uit de vóór Franse-tijd gewend en de geringe gemeentezorg had dit bestendig, zelf de wegen te onderhouden. Voor hen was het oude rijmpje nog realiteit:

Bok, Geit, Ganzewei
Varebeukel, Schrieveshei
Heereweg en Nieuwenhagen
Der eine zal 't der angere zage
Dat ze motte komme botte (werken) met schöppe en hakke
Mit gow peerd en geen ow krakke.

Dit *systeem van hand- en spandiensten* paste men nu ook toe bij de bouw der kerk. De brikken werden op Heerlerheide gebakken, 't hout werd gekapt, ijzer gehaald, het hobbelige bouwterrein geëffend, het graafwerk verricht, enz. Zo bouwde deze jonge gemeenschap mee aan haar eigen kerkje en pastorie.

In het „Deliberatie-register van de Fabrieksraad der parochiale Kerk van St. Cornelius te Heerlerheide” kan men lezen, dat Egidius van Es, de eerste koster van de nieuwe kerk, met anderen het initiatief tot al dit werk nam.

Bij besluit van 16 Aug. 1836 autoriseerde Zijne Majesteit, de Koning van België, het Gemeentebestuur van Heerlen om een kerk te Heerlerheide te bouwen en de Rijksschatkist gaf een subsidie van duizend franken.

Bij besluit van 13 April 1837 benoemde het Gemeentebestuur een commissie tot bouw van deze kerk. Zij bestond uit de volgende *notabelen van Heerlerheide*:

Balthazar Sijstermans, schepen.
Jan Caspar Cloots, lid van de Gemeenteraad.
Jan Arnold Hoenen, lid van de Gemeenteraad.
Jan Nicolaas Wijnen, landbouwer.

Deze heren pakten het werk flink aan en op 15 Januari 1838 werd de bouw der kerk publiek aanbesteed en gegund aan de laagste inschrijver Jan Dominicus Ritzen, schrijnwerker te Heerlen, *voor 4200 franken*. Dit is natuurlijk de aanneemsom ter vergoeding van het loon door de parochianen, de Gemeente, door schenkingen, enz. verstrekt werden. De kerk werd ongeveer 24 M. lang, 12 M. breed, de muren 11 M. hoog en de torenmuren 19 M., terwijl de fundamenteën uit mergelstenen werden gemaakt.

9 April 1838, in de voormiddag, werd de eerste steen gelegd. De bouwcommissie had de deftige lui en de geestelijkheid uit de omtrek verzocht deze plechtigheid te willen bijwonen. De eerste steen werd gelegd door de *Hoog Edelgeboren Heer Graaf van Ansembourg te Amstenrade*, de toenmalige senator bij het Belgische Gouvernement. De tweede steen werd gelegd door de *Hoog Edelgeboren Heer Baron van Lommersen de Strijthagen*, Gemeente Schaesberg; de derde door de *Heer Corneli van Rimbürg*, Gemeente Bruchhausen; de vierde door de jonge *Hoog Edelgeboren Heer Graaf van Ansembourg te Amstenrade*; de vijfde door de

HoogEerwaarde Heer Jan Renier Schmeitz, Deken en Hoofdpastoor van het kanton en de gemeente Heerlen, die alle mogelijke moeite had gedaan om dit zo vurig gewenste gebouw te zien komen. De zesde steen werd gelegd door de *EdelAchtbare Heer Jan Willem Lintjens*, burgemeester der gemeente Heerlen, die in zijn hoedanigheid alles had gedaan ter bevordering van de bouw enz. wat men van hem had kunnen verlangen. Daarna hebben de *Commissie en verschillende* andere personen stenen gelegd. Onder hen noemt het Deliberatie-register bijzonder *Pieter Jozef Jongen, van de Baan*, onder Heerlen, die bijna al het hout voor het kapwerk geschonken had alsmede mooie kerkmeubelen.

Bij afloop der steenlegging telde men 595,95 franken aan giften.

De parochieherder kreeg een traktement van 785 franken. 27 April 1838 benoemde de Bisschop van Luik in de Fabrieksraad Balthazar Sijstermans, J. C. Cloots en J. N. Wijnen, terwijl de Gouverneur te Hasselt er bij benoemde Jean François Meens en Jean Mathieu Leers en er van rechtswege Pastoor Reyners en Burgemeester Lintjens zitting in hadden. Nog in 1838 kreeg de kerk haar eerste legaten.

(Wordt vervolgd).

H. A. BEAUJEAN.

Sluiting van de kerk te Welten

Is de St. Martinus ouder dan de St. Pancratius?

(vervolg).

De 4e Oct. 1804 schreven de inwoners van Welten aan „Monsieur Loysel, Préfet du département de la Meuse inferieure” in een behoorlijk Frans een verzoekschrift, waarvan de inhoud als volgt kan worden samengevat. Als uitgangspunt werd naar voren geschoven, dat sinds eeuwen te Welten een kapel bestaan heeft, afhankelijk van die van Heerleen, waar op Zon- en feestdagen de H. Mis gelezen werd. Men gaf vervolgens toe, dat bij de organisatie der parochie- en succursale kerken verzuimd is geworden de voorgeschreven aanvraag tot plaatsing op de „Lijst der hulpkapellen” in te dienen op grond van de hoge ouderdom dezer kapel, die ouder zou zijn dan de kerk van Heerlen („en consideration de l’ancienneté de la dite chapelle qu’on dit plus ancienne que l’église de Heerlen”).

Ondanks dit verzuim had de Bisschop toestemming gegeven om in de kapel de kerkelijke diensten voortgang te doen hebben en de doden op het kerkhof te Welten te begraven.

Groot was dan ook hun verwondering, toen pastoor Lemmens van Heerlen de kapel deed sluiten, zeggende, dat hij hiertoe door de

burgemeester was gelast ingevolge een schrijven van de prefekt. Daarna kwam de burgemeester de inventaris opmaken van het aanwezige kerkbezit.

Met deze gang van zaken wil men blijkbaar suggereren, dat de gepleegde nalatigheid te goeder trouw was geschied.

In het 2e gedeelte van hun betoog heet het, dat Welten, gelegen in een moerassig dal, over zeer slecht begaanbare wegen beschikt, in het bijzonder voor de ouden van dagen, de vrouwen en de kinderen. Ook het transporteren van hun doden naar het kerkhof nabij de St. Pancratius stuitte hierdoor op grote financiële bezwaren, aangezien de meeste ingezetenen niet een paard met kar bezaten, hetgeen in het bijzonder ten aanzien van die van Benzenrade gold, waarvan een gedeelte hun doden te Welten liet begraven.

Het request eindigde dan met het verzoek „de vouloir porter sur le tableau des chapelles auxiliaires . . . la chapelle de Welten”, zodat men weer van zijn oude rechten en prerogatieven zou kunnen gebruik maken.

Als slotformule volgde het uitspreken van gevoelens van „eeuwige erkentelijkheid” (une reconnaissance éternelle) wegens het te verlenen recht om in de tempel van hun voorvaderen hun God te kunnen dienen.

Hetgeen mij het meest getroffen heeft, is de zinsnede waarin men de prioriteit van de ouderdom der St. Martinus en St. Pancratius tegen elkaar uitspeelt. Bij een eerste vermoeden heeft het er de schijn van, dat deze opinie hier in het geding werd gebracht om hun verzuim op historische gronden bij de Prefekt aannemelijk te maken. De franse bezettende macht kon er toch moeilijk sabotage achter gaan zoeken, wanneer het waar zou zijn, dat een *hulpkapel* nog oudere bestaansrechten zou kunnen overleggen dan de *hoofdkerk*. Een bewijsvoering voor het vermoeden, dat deze kapel ouder zou zijn dan de St. Pancratius, blijft in hun request achterwege. Zulks neemt niet weg, dat er in een argument, steunende op een uit de overlevering voortkomend vermoeden, soms een niet te berekenen kracht kan schuilen ten gunste van het beoogde doel. Men opent n.l. perspectieven in een onbegrensde conclusie-sfeer.

De kwestie van de prioriteit van de ouderdom tussen genoemde Heerlense kerken *als zodanig* blijkt met de ter beschikking staande bescheiden niet zonder meer op te helderen. Het is mogelijk, dat het vermoeden der Weltenaren ddo. 1804 teruggaat tot de tijd, toen de St. Andreaskapel te Heerlen van patroonheilige veranderde. Zulks kan geschied zijn bij een ver- of nieuwbouw van het houten St. Andreaskapelletje, hetgeen dan tijdrekenkundig in het laatste kwart der 12e eeuw moet zijn gebeurd; hierop wijst het grondplan + bouwonderdelen der St. Pancratius¹⁾. In deze opvatting zouden de Weltenaren gelijk hebben, want in 1049 bestond naast de St. Andreas eveneens reeds hun St. Martinuskapel.

Een verder teruggrijpen in het verleden vervalt in betogen over geografische situatie, plaatselijke naamsafleiding en vooral ook over het tijdstip van het bezigen der patroonsheligen St. Andreas en St. Martinus. In het algemeen is het waar, dat kerken, genoemd naar Apostelen, ouder kunnen

zijn dan de andere, alhoewel de practijk voor onze streken gelijktijdigheid niet uitsluit. Naast de St. Martinus-groep is zowel in het Keulse als Luikse een vrij groot aantal Andreas-kerken aan te wijzen.

Zowel het suffix *Heer-lo* als de benaming *Waldheim* (*Welten*) duiden op beboste omgeving, waarvan het ontrooiingsproces eenmaal is ingezet²).

Wie was tijdrekenskundig de eerste van beiden aan de beurt?

De stelling, dat de oorsprong van vroeg-middeleeuwse parochies kon samenhangen met eertijds bestaande romeinse villae, maakt het probleem niet gemakkelijker³).

Het wapen van archaeologisch onderzoek met stratigrafische vergelijking der op te sporen gegevens ware evenmin te veronachtzamen.

U ziet, geachte lezer, dat de *Weltenaren* met hun uiteenzetting van 1804 een argument hadden ingeschakeld, waarvan het eerste contact langs de draden der historie terecht komt in zwaar wetenschappelijke naspeuringen.

En aangezien het niet de strekking van dit Bulletin is om zodanige pro en contra's uit te spinnen noch om tekst-critische onderzoeken aan te snijden zullen we deze netelige kwestie in dit bestek niet verder uitdiepen. Met het geval *Welten* wordt intussen wel geïllustreerd, hoe plots het verleden actuele waarde kan krijgen.

Wanneer de kapel van *Welten* weer voor de eredienst geopend werd, blijkt niet uit de aanwezige bescheiden. In ieder geval is de kapel op de vereiste lijst geplaatst, tegelijk met de kapel van *Palemich*, waarmee zij het karakter van „openbaar” kreeg ingevolge de Franse administratieve voorschriften. Dit document is wél aanwezig.

L. VAN HOMMERICH.

1) H. A. DIEPEN: Die romanische Bauornamentik in Klosterrath, enz. Den Haag, 1931. Blz. 44.

J. J. M. TIMMERS: De kunst van het Maasdal. Heerlen. 1948.

2) J. PAQUAY: Les orgines chrétiennes dans le diocèse de Tongres. Bull. Soc. scientif. et litt. du Limbourg. Tongres. 1909. XXVII. Blz. 89.

E. DE MOREAU: Histoire de l'Eglise en Belgique. Brussel 1945. 2e herziene druk. Dl. I. 8e hfdst. Les Paroisses. Blz. 282—304.

3) R. DE MAYER: De romeinse villa's in België. Antwerpen—Den Haag. 1937. Blz. 232.

Het adellijke geslacht VAN HAREN TE VOERENDAAL

(VERVOLG)

Bewijzen van echtheid der genealogie van de familie VAN HAREN.

Wir Schiffen-Meisters und Scheffen des Königlichen Gerichts, und Hochadlichen Scheffenstuels, des Heyl. Römischen Reichs freyer Statt Aach: Thun kundt vor jedermenniglichen mit diesen unseren offen Brieff, Das auf heut dato vor uns erschienen die Wol Edelgeborne und Gestrenge Herren, Hr. JOHAN BERTRAM VON WYLRE zu Hegem und Diepenbendt; und Hr. WILHELM VON DER HEYDEN, genant BELDERBUSCH zu Streuersdorff respective abgestandener Burgemeister dieser Statt, und beide unser Mitscheffen; und haben auf versuch und begeren des auch Wol Edelgebornen und Gestrengen Herren WILHELM VON HAREN, Grietman von der Bildt in Friesland, und ordinari Deputirter zu der Versamlung der Hoog Mog. H. H. Staten Generaal der Vereynigten Nederlanden; von wegen der vorgemelte Provincie, bey ihren Adlichen ehren und trew erklet und bezeugt was massen Ihnen gar wol bewust und iederzeit gehört, Das das alte Adliche Geschlecht VON HAREN, zo in- als ausswendig umbtrent diesen Koninglichen Stuel und Reichs-Statt Aachen, einige hundert Jaren nach einander residirt gehabt, auch alle und ied zeit ausser einig bedencken und zweiffel vor ein gut Adlich Geschlecht seie gehalten und reputirt worden, welches ihr Wapfen fuhr in folgender manieren, zu wissen: das Feldt silber mit vier rothe Balken, doch oben im eck ahn der rechter seiten das Wapfen von Cortenbach, uf dem Helm einen rothen Baronen Heut, mit einen ubersilberten Aufschlag, und dar auf zwey Eselohren, das eine Ubersilbert, das ander Roth, in massen selbiges hier oben abgebildet stehet; Ferners Attestirten beyde Herren Componenten, das die von wolgemelten Geschlecht VON HAREN, dieser ends, ahn viele vornehme Adliche Geschlechten alliirt, und geheiratet gewesen seien, und das auch unterschiedliche Dochter und Jufferen, auss selbiger Familien in verschiedenen Adlichen Stifter oder Clöster seien auf und angenommen worden, und dan das funf Herren oder Junckeren vom Hauss HAREN successive als Adliche Personen zu dem Hohen Königlichen Scheffen-Stuel hie selbst seien erwehlet worden, war ab der letzte ist gewesen Herr EUERARDT VON HAREN, welches alles sie wolgemelte Herren Componenten erklierten so wol von den VorElteren gehort zu haben als sonsten Ihnen auss habenden bestendigen Schriftlichen Instrumenten, und besiegelden Brieven wolwussig und bekent zu sein, und weiln obwolgedachter Herr WILHELM VON HAREN uber dieses von uns einen beständigen schein begent, so wir Ihme nicht verweigeren konnen Alss haben den selben in gegenwertiger

form aufsetzen: Und mit unser der Scheffen-Meister Insiegelen ad Causas: als Woll unsers Hochadlichen Gerichts Syndici und Secretari Underschrift, bekräftigen lassen.

Signatum Aachen den 3 Septembris Anno Salvatoris Nostri JESU CHRISTI 1663.

*Pet. Cupper J.U.D. praejatie Judicy
Synd. & Secret.*

EXTRACT uit de Oude Registers der P.P. Predikheeren binnen Maas-tricht, raekende de Oude en zeer Edele Familie van myn Herre ADAMUS VAN HAREN, ende zyne Naekomelingen.

Eenen Parkamenten Brief begint aldus:

WEER OGIER VAN HAREN Vocht van Tricht, ende OGIER zynen Sone Schoutet des Hertogen in Tricht Riddere. Leenval van der Broeder Straeten Schoutet des Bisschops etc. onderstont, soo hebben weer Ogier Vocht van Tricht ende Ogier synen Sone Ridder etc. onzen Zegel ge- hangen aan dezen Brief. Dit is geschiet ende gedaan in 't jaar van ons Heere Gratie M.C.C. ende negentigh, des Dinsdaghs naer onzer Vrouwen aandacht in den Vaste in de maent April.

Item eenen anderen Parkamenten Brieff begint aldus:

Weer OGIER VAN HAREN Vocht van Tricht ende OGIER synen Zone Schoutete der Hertogen in Tricht Riddere Leenval Schoutete des Bisschops in Tricht etc. Onderstondt, dit is gedaan ende gedeylt.

In 't jaar van ons Heeren Gratie M.C.C. ende dryennegentigh des Son- dags voor Palmen.

In andere perkamenten brieven staat, dat OGIER MILES HEER VAN HAREN pleibezorger zal blijven in de zaak van de Stichting van het STENEN HUIS, hetwelk het Convent kocht van een zekere Hendrik van HIERSEREN hierna genoemd: in 't jaar des Heils 1263 de vijfde dag (Vrijdag) na Allerheiligen.

In de oudste perkamenten brief betreffende jaardiensten komt voor: dit zijn jaardiensten, welke de kloostergemeenschap moet houden voor de Heer ADAM HEER VAN HAREN en zijn echtgenote in het koor aan de linker zijde onder de steen van de Heer GOESWINA RUFU de Eerste, stichter van dit klooster.

Idem in andere perkamenten brieven staat de stichting van drie jaar- diensten voor de Heer OGIER VAN HAREN advocaat van de stad Maastricht. De eerste voor de ziel van zijn zoon Johanes Kanunnik van St. Servaas vóóór hem gestorven, 2de voor zijn eigen ziel, 3de voor de ziel van zijn echtgenote hierna genoemd. Opgemaakt in 't jaar des Heren 1296 op de dag van St. Andreas de Apostel (30 November). Overeen- komstig het origineel bekrachtigd, ondertekend en gezegeld door

F. Johannes van Dalem, priester.

Wy ondergeschrevene Raedt van haere Keyserlycke ende Koninglyke Majesteyt de Coninginne van Hongarijen ende Bohemen, etc.; bedienende den Staat van Eersten Heraut der Wapenen geseyt het Gulden Vlies in

deze haere Nederlanden ende van Bourgondien, ende de andere Herauts d'Armes ordinairs van de voorsz. Majesteit in deze Nederlanden, Certificceeren ende Attestceeren mits deesen, dat dezen bovenstaenden Boom Genealogieck van de zeer oude Heerlyk ende Ridderlyck Huis van VAN HAREN met syne respectieve Waepens ende goede Alliantien, beginnende van de jaere 1240, aen OGIER VAN HAREN, ende eyndende aan de Kinderen van den Hoogh Edele Welgeboren Heere ONNO SWIER VAN HAREN ende van Vrouwe ALEYDE VAN HULS, bestaande in seventien Graeden ofte Generatien, is wel ende deughdelyck opgesteld in Conformiteyt der gelooffweerdige Bescheiden ende Preuven, autentieck, soo ende gelyck Testamenten, Codecillen, houwelyckze Voorwaerden, Scheydinghe ende Deylinghe, als andere geloofweerdige Acten ende Notitien van Familien, die ons tot dien gesubminstreert zyn geweest, als wel hetghene die in onse Boecken ende Notitien bevonden zyn, in teeken der Waerheyt, soo hebben wy ondergeschrevene ter Requisitie van den Hoogh Edele ende Welgeboren Heere Syne Excellentie WILLEM VAN HAREN gevolmachtighde Minister van de Hoog Mogende Heeren Staeten Generaal der Vereenighde Provincien van Hollandt tot het Hoff van Brussel, etc., desen onderteeckent ende bevesticht met onse gewoonlyke Segels van Officien om daarmede te bedienen daer ende alsoo; aldus gedaen ende gedepecheert in de Kaemer Heraldieck binnen de Princelycke Hoofstadt van Brussel in het Hertoghdom van Brabant desen 7den January van den jaere 1756. Waeren onderteeckent, A. F. J. Jaerens, Roi d'Armes de Luxembourg; J. J. F. de Grez, Roi d'Armes de Brabant; ende gesegelt met hunnen respectiven Segel, gedrukt in roode hostie, overdeekt met eene Sterre van wit pampier.

Den ondergeschreven Secretaris van hare Majesteit in den Souvereynen Rade geordonneert in Brabant, verklaert dat m'Her Andreas Franciscus Josephus Jarens, Bortholomeus Josephus Jarens, ende Jacobus Joseph Franciscus de Grez, syne Rois d'Armes der Waepenen van haere voorschreve Majesteit soo ende gelyck sy hun in den bovenstaande Acte Genealogieck syn qualificerende, ende dat aan alle Acten by hun onderteeckent als boven, volkomen gelooff gegeven wordt, soo in rechte als daerbuyten, in teeken der waerheyt hebbe dese onderteeckent, ende daerop gedrukt het Cachet secreet van haere Majesteit. Actum binnen Brussel den negensten January 1756, was onderteeckent, J. P. Pauwens, ende gecachetteert in formâ.

Tot zover de genealogie van het geslacht VAN HAREN, opgemaakt omstreeks 1758.

Als bijzonderheid dient nog te worden vermeld, dat WILLEM VAN HAREN, evenals zijn broeder ONNO ZWIER VAN HAREN, bekende Ned. (Friese) dichters zijn geweest.

WILLEM VAN HAREN schreef o.a. het heldendicht *GEVALLEN VAN FRISO* en het gedicht *HET MENSCHELIJK LEVEN*, vol bittere levenservaring.

ONNO ZWIER VAN HAREN schreef o.a. het Indische treurspel *AGON*

tegen de O.I. Comp. en *DE GEUZEN*, een vaderlands epos ter verheerlijking van de opstand tegen Spanje.

ONNO ZWIER VAN HAREN is den 2 September 1778 te Wolvega overleden. Zijn weduwe verhuisde na zijn dood naar Leeuwarden, waar zij het welbekende Burmania-huis betrok. Zij overleed in 1793.

De oudste zijn vader overlevende zoon DUCO huwde in 1772 met SARA VAN DEN HEUVEL. In 1801 overleed hij ten gevolge van een ongeval. Van zijn vier kinderen bleef de oudste het langst in leven; hij stierf ongehuwd en ambteloos, de 12 Juli 1850, te Aken. Met hem is het geslacht VAN HAREN uitgestorven.

Omtrent de familie VAN HAREN (inzonderheid WILLEM VAN HAREN (1626—1708) behelst de herdenkingsrede, uitgesproken op 23 November 1932 ter gelegenheid van de viering van het 250-jarig bestaan der Ned. Herv. Kerk te St. Anna Parochie door Ds. H. BOITEN, enige interessante bijzonderheden.

Vermeld wordt o.a., dat in de oude kerk van St. Anna Parochie volgens een aantekening, voorkomende in een oud notulen-, tevens lidmaten-, doop- en trouwboek, de „Ehrenfeste Grietman WILHELM VAN HAREN en syn huisvrouw ELISABETH VAN HEMMEMA” 1 Nov. 1658 voor 't eerst aanzaten aan het Heilig Avondmaal”.

Blijkens een resolutie van de (kerkelijke) gemeente te St. Anna Parochie d.d. 13 Nov. 1681 werd aan de grietman WILLEM VAN HAREN opgedragen voor de bouw van een nieuwe kerk ter vervanging van de oude in vervallen staat verkerende kerk zorg te dragen.

In Juni 1683 kwam deze kerk grotendeels gereed.

In 1686 heeft WILLEM VAN HAREN de grafkapel laten bouwen.

De koperen deuren van deze kapel zijn een geschenk van een Zweedse koning aan de Ambassadeur VAN HAREN.

Het opschrift op het zwart marmeren epitaaf in de grafkapel luidt in niet onberispelijk Latijn:

Fide Deo, mundum despice, discite mori

WILHELMUS VAN HAREN

Gentilitiae nobilitatis stemmate, apud Falkenburgenses trans
Mosanos oriundus

et

ELISABETH VAN HEMMEMA

Ambo Superstites

Sed humanae memores fragilitatis

H.M.S.F.C.

Anno Aerae Christianae MDCLXXXVI

Cum in concordia matrimonio, inter prospera
et adversa vixissent annos

XXVIII

Illa animam Deo Creatori reddidit Die

XXVI Decembr. Ao MDCLXXXVIII

Aetatis suae LIII

Obijt ille XV April, Anno MDCCVIII

Aetatis Suae LXXXI

In vertaling ongeveer:

Vertrouw op God, acht de wereld gering, leer te sterven, WILLEM VAN HAREN, gesproten uit een adellijk geslacht uit het Valkenburgse over de Maas en ELISABETH VAN HEMMEMA, beiden nog in leven, maar der menselijke broosheid gedachtig, hebben deze begraafplaats doen stichten in het jaar 1686 van de Christel. jaartelling, toen zij in een gelukkig huwelijk onder voor- en tegenspoed 23 jaren hadden geleefd. Zij gaf haar ziel aan God den Schepper terug op de 26ste December van het jaar 1688, in de ouderdom van 53 jaar.

Hij stierf de 15e April van het jaar 1708 in de ouderdom van 81 jaren. Op de hoeken van de met veel snijwerk versierde omlijsting staan de woorden:

Mundana, Vana, caduca, nihil (het aardse is ijdel, broos, niets).

Het uit 1727 daterende orgel zou geschonken zijn door een latere WILLEM VAN HAREN, gehuwd met RIXT VAN ANDRAE.

Volgens een kanttekening van Ds. BOITEN zou het orgel stammen van de in 1728 gestorven WILLEM VAN HAREN en diens vrouw.

Hierbij zij opgemerkt, dat deze WILLEM VAN HAREN, uit de 14e generatie, volgens de genealogie getrouwd was met FROUK VAN BURMANIA.

1) Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, tome VI, p. 242.

2) Verzijl, De Maasgouw 1947.

3) Perreau, L'avouerie de Maastricht, Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, tome VI, p. 322.

4) Ernst, Histoire du Limbourg, tome VI, p. 11.

5) t.a.p. tome VI, p. 22.

6) t.a.p. tome VI, p. 32.

7) t.a.p. tome VI, p. 31, 35, 36, 38.

8) Publications, tome VI p. 171.

9) Willemsen, Chartres de St. Servais, Publications, tome II p. 193.

10) Publications, tome II p. 193, voetnoot.

11) Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 70.

12) Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 66.

13) Quix, Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 94.

14) Beaujean, Geschiedenis van Hoensbroek p. 32.

Nadat dit artikel reeds in handschrift was voltooid, verscheen in de Maasgouw 1949 een publicatie getiteld: „Bijdrage tot de geschiedenis der voormalige heren van Borgharen”, door J. M. van de Venne. Hierin wordt o.m. betoogd, dat uit het geslacht der heren van Borgharen zijn gesproten de beide Nederlandse dichters Willem en Onno Zwier van Haren. Schrijver dezes heeft in die publicatie geen aanleiding kunnen vinden verandering te brengen in zijn zienswijze, dat genoemde dichters afstammelingen zijn van de eerste bewoners van het kasteel Haren onder Voerendaal.

W. LINDELAUF.

ERRATA

afl. 1, blz. 7:

16e regel v.o. lees: bewoning i.p.v. bewoners:

8e regel v.o. lees: 1768 i.p.v. 1758.

Het oude huis aan de Veemarkt

(WILHELMINAPLEIN 24)

Een van de oudste huizen van Heerlen is wel het aan het Wilhelminaplein, oudtijds Veemarkt, gelegen huis, waarin thans kantoorlokalen met vergaderzaal van de particuliere mijnondernemingen zijn gevestigd.

Dit deftige ouderwetse gebouw is na de aankoop omstreeks 1921 door de nieuwe eigenaren grondig gerestaureerd nochtans zonder noemenswaardige veranderingen aan het uiterlijk aan te brengen. Het huis is daardoor behouden gebleven in de staat, waarin het zich ongeveer anderhalve eeuw geleden bevond.

Uitdrukkelijk zij vermeld, dat het gebouw zich niet meer in de oorspronkelijke toestand bevindt. In vroeger tijd zijn aanmerkelijke veranderingen daaraan aangebracht.

Het huis droeg oorspronkelijk de naam van „De Luijff”. Aan de voorgevel bevond zich dus een luifel of een vooruitspringende bovenverdieping.

Aangezien deze luifel niet meer aanwezig is, ligt het voor de hand, dat het huis later, vermoedelijk begin van de vorige eeuw, een ingrijpende verbouwing heeft ondergaan, althans wat de voorgevel en waarschijnlijk het nevengebouwte op de binnenplaats betreft. Duidelijk zichtbaar is, dat na de verwijdering van de luifel, die vermoedelijk wel ouderdomsgebreken zal hebben vertoond, in de voorgevel nieuwe vensters en voordeur met hardstenen kozijnen zijn aangebracht. In de achtergevel van de zijvleugel ontbreken deze kozijnen; de vensters bevonden zich daar tot voor kort nog in de oorspronkelijke toestand en waren van kleine ruiten voorzien.

Bij de verbouwing van de voorgevel heeft men gebruik gemaakt van baksteen in tegenstelling met het oude deel van het huis, dat uit Kunrader steen is opgetrokken.

Bij gelegenheid van de verbouwing moet ook het boven de voordeur uitgebeitelde apothekersembleem, een vijzel met stamper, zijn aangebracht.

Men kan dan ook gerust aannemen, dat de verbouwing is uitgevoerd door de apotheker-eigenaar SCHULTZE, waarover straks.

In welk jaar en door wie het huis werd gebouwd, is niet met volstrekte zekerheid bekend.

Ofschoon geen nauwkeurige gegevens ter beschikking staan kan evenwel met waarschijnlijkheid worden aangenomen, dat bouwer en eerste bewoner is geweest Nicolaas SCHILS × Maria CLINGEN.

Nicolaas SCHILS is de stamvader van de bekende toenmaals welgestelde Heerlense familie SCHILS en heeft geleefd einde van de zestiende begin zeventiende eeuw.

Als eigenaar vinden we in 1734 vermeld Nicolaas SCHILS, kleinzoon van voornoemden Nicolaas SCHILS, zoon van Jasper SCHILS ×

Geertruid BLOEM, geboren 4 Augustus 1631 en overleden 2 Febr. 1712. Nicolaas, zoon van Jaspar SCHILS, geboren 4 Februari 1665 en overleden 15 October 1749, weduwnaar van Anna VAN DEN HOOF, was voornemens een tweede huwelijk aan te gaan met Anna Catharina A CAMPO en bracht 18 December 1734 als eigendom aan „zijn half huis, mesthof, schuren en koolhof, gelegen op de Veemarck binnen deesen Dorpe, de Luijff genoemd”.

Hendricus MERCKELBAGH, weduwnaar van wijlen Margaretha SCHILS, zuster van laatstgenoemde Nicolaas SCHILS, verkocht 24 Augustus 1742 zijn deel in het huis, weide en koolhof aan zijn broeder Leonard MERCKELBAGH, weduwnaar van wijlen Anna MOMBOIRS.

Waar laatstgenoemde Nicolaas SCHILS slechts de helft van het huis in eigendom bezat, kan worden aangenomen, dat hij zijn deel door erfenis heeft verkregen; het huis moet dus eigendom zijn geweest van zijn ouders.

20 Juli 1737 werd het huis gerechtelijk overgedragen aan de erfgenamen van wijlen VAN SPECKHOUWER, wyl de eigenaar Nicolaas SCHILS in gebreke was.

Na inlossing van het verkochte huis door de kinderen van voornoemde Nicolaas SCHILS, te weten: Nicolaas Dionisius SCHILS × Maria Agnes CLEEVER, Jacobus DU QUAE × Maria Agnes SCHILS, mede optredend voor hun afwezige zuster Maria Geertruid SCHILS, werd het huis publiek verkocht. Eigenaar werd op 2 September 1737 Johan VAN VAELS × Anna DICKTS of DIJKS.

Wij moeten hier ons onderwerp even onderbreken voor het volgende:

P. PETERS zegt in zijn publicatie „De bestuurders van Heerlen”, opgenomen in de jubileumuitgave „40 jaren spoor en mijnen in Zuid-Limburg” van 1936, dat het huis De Leuf, gedeeltelijk toebehoorde aan Nicolaas SCHILS × 1705 Anna VAN DEN HOVE en later bij gerechtelijke verkoop overgegaan aan Jan VAN VAALS, zou hebben gelegen aan de Wegscheijd, hoek Valkenburgerweg—Kruisstraat.

Zoals uit het voorafgaande blijkt is deze veronderstelling niet juist. PETERS verwisselt dit huis met het gelijknamige huis aan de Veemarkt. Het is evenmin juist, dat dit huis (het oude huis WIDDERSHOVEN) door de gemeente zou zijn aangekocht en gesloopt. Feit is, dat de gemeente alleen toestemming heeft verleend het nieuwe huis, dat intussen ook weer is gesloopt, te herbouwen op de plaats, waar het oude huis stond, onder voorwaarde, dat de oostelijke zijgevel een of twee meter werd teruggeplaatst ten behoeve van de verbreding van de Kruisstraat.

Het oude huis WIDDERSHOVEN is in de negentiende eeuw enige malen van eigenaar verwisseld.

August WIDDERSHOVEN heeft het huis gekocht van Jan Joseph GORISSEN × Maria Aloysia JANSSEN.

GORISSEN kocht het huis omstreeks 1868 van Christiaan SOGELÉ, die er van omstreeks 1850 af in heeft gewoond.

Voordien was het huis eigendom van Nicolaas KREUTZER × Maria Sophia CORNIPS.

De drie laatsgenoemden hebben er het landbouwbedrijf in uitgeoefend. WIDDERSHOVEN heeft, toen hij het nieuwe huis bouwde, de schuur gesloopt en niet herbouwd.

Omtrent dit huis vermeldt de kadastrale legger opgemaakt in 1779, dat vruchtgebruiker was Jacob BRULL \times Geertrui VAN DEN ROOST in eerste huwelijk en Barbara SOGELÉ in tweede huwelijk. Het huis werd verkregen bij erfbuijting (deling) met Thomas BOTERWECK.

De kadastrale omschrijving luidt als volgt: „122 kleine roeden weijde, gelegen Op de Weegscheijt. reijgenooten eene zijde den Doodleger, d'andere Arnold SILVERTAND, een voorhoofd Leonard RITZEN, 't ander den Aekerwegh" ¹⁾.

Voor Notaris L. G. PELT werd op 22 Januari 1761 een akte verleden, waarin het volgende werd bepaald: Geertruij BOTTERWECK, ongehuwd, wonende in 't huis De Leuff gaf te kennen, dat Johannes Hendricus SOGLE zoon van Johannes SOGLE, alhier, haar broeder Thomas en haar zuster Ida BOTTERWECK tijdens hun leven verzorgd en opgepast heeft, waarom zij comparante aan Johannes Hendricus SOGLE overdoet al haar eigendom met de er op rustende hypotheek, met de verplichting haar gedurende haar verder leven te onderhouden, eventueel te verplegen en na overlijden voor de begrafenis zorg te dragen.

Hieruit blijkt, dat er in Heerlen meer dan één huis heeft bestaan, dat de naam De Leuf of Luijff droeg. Met zekerheid is bekend, dat er ook nog een derde huis van die naam is geweest. Wij hopen hierop te gelegener tijd nader terug te komen.

Johan VAN VAELS heeft na de aankoop het huis aan de Veemarkt voor de tijd van twaalf jaar ter bewoning afgestaan aan Anna ROS.

Johan VAN VAELS heeft het huis dus niet zelf bewoond. Hij woonde toen in het op 5 April 1732 door hem aangekochte, eveneens aan de

Veemarkt gelegen huis, genaamd „De Camer” (het voor enige jaren ten behoeve van de verlenging van de Dautzenbergstraat gesloopte huis).

De weduwe van Johan VAN VAELS heeft het huis „De Luijff” de 26e April 1751 verkocht aan de chirurgijn Matthijs ROBROEK × Maria Elisabeth HOENE.

Matthijs ROBROEK is de 16e Juni 1773 te Heerlen overleden.

De kinderen van het echtpaar ROBROEK-HOENE zijn in het huis aan de Veemarkt geboren en het is zeer wel mogelijk, dat een van hen het huis ook nog na de dood van de weduwe in 1790 een tijd lang heeft bewoond.

Het is wellicht niet oninteressant in dit verband omtrent de vooraanstaande Heerlense doktersfamilie ROBROEK enige nadere bijzonderheden te vermelden.

In de genealogie van het geslacht ROBROEK door Dr. D. SASSEN (Publications 1934) wordt deze familie niet vermeld. Wij hebben hier dus met een andere tak te doen, die vermoedelijk niet afstamt van de bewoners van het huis ROBROEK te Heerlerheide.

Twee zoons van Matthijs ROBROEK waren geneesheer, namelijk H. J. ROBROEK × Odilia MEIJERS en Willem Joseph ROBROEK × laatstelijk Anna Catharina RADERMECHERS.

De chirurgijn H. J. ROBROEK bezat onder Heerlen verschillende door erfenis verkregen onroerende goederen, waaronder een weiland aan de Sjam, doch geen woonhuis.

Van zijn broeder, de heelmeeester Willem Joseph ROBROEK, geboren 11 Juli 1765, is bekend, dat hij het huis, gelegen aan de Sjam nummer 23 (het nog bestaande huis Willemstraat nummers 83 en 85) heeft bewoond. In de benaming „Rooëbrooksgetske”, de voormalige verbinding tussen Sjam en Schinkelstig, is de herinnering aan dit huis bewaard gebleven.

Met reden kan worden verondersteld, dat H. J. ROBROEK niet in Heerlen woonachtig is gebleven, doch zich elders als geneesheer heeft gevestigd; voor twee geneesheren in het toenmaals betreffelijk kleine Heerlen was immers geen plaats.

De ouders van de hiervoren genoemde gebroeders ROBROEK waren de reeds vermelde Matthijs ROBROEK, overleden te Heerlen, 16 Juni 1773 × Elisabeth HOENE, overleden te Heerlen, 21 September 1790; de grootouders waren Hubert ROBROEK, eveneens chirurgijn, overleden te Heerlen, 30 September 1747 × Petronella FRANSSEN, overleden te Heerlen, 17 Februari 1749.

De heelmeeester Willem Joseph ROBROEK was tweemaal getrouwd: in eerste huwelijk met Catharina Elisabeth HEUTS, overleden te Heerlen, 16 Germinal an 10 (16 April 1802) en in tweede huwelijk met de reeds genoemde Anna Catharina RADERMECHERS, geboren te Gangelt, 17 Maart 1766.

Merkwaardig is, dat de oudste ongehuwde zoon van de meergenoemde Matthijs ROBROEK, Hubert Arnold ROBROEK, geboren 25 Januari 1759, van beroep praktizeer, in de Franse tijd „adjoint au maire”, in 1821 gewoond heeft bij Jan Kasper DAUTZENBERG, schoenmaker, ge-

boortig van Marienberg en wonende Sjam 15, vader van de Heerlense dichter Johan Michiel DAUTZENBERG. Later woonde Hubert Arnold bij zijn broeder Willem Joseph. Hij is op 77-jarige leeftijd te Heerlen overleden.

Ofschoon kadastrale gegevens uit het begin van de negentiende eeuw ontbreken, kan worden aangenomen, dat het huis aan de Veemarkt door de familie ROBROEK is verkocht aan Albert SCHULTZE, die van 1818 tot 1820 burgemeester van Heerlen is geweest.

SCHULTZE was getrouwd met een dochter van zijn buurman Pierre SCHRIEVERS. SCHRIEVERS, die 14 Pluiose an 11 (3 Februari 1803) is overleden, woonde in het onlangs gesloopte huis HOUPPERMANS, kenbaar aan de nog aanwezige oude kastanjeboom.

SCHULTZE was apotheker. Zoals reeds gezegd, heeft hij het huis na aankoop einde achttiende begin negentiende eeuw laten verbouwen en de sluitsteen met het apothekersembleem boven de voordeur laten aanbrengen.

Albert SCHULTZE was geboren 17 October 1755 te Meurs en bewoonde het huis tot aan zijn dood, 6 Februari 1828.

In 1821 heeft bij SCHULTZE, die toen weduwnaar was, korte tijd ingewoond Arnold MUSCH \times Clara KRISCHER, geboortig van Maastricht. MUSCH woonde vóór 1821 Op het Kerkhof 28 en verhuisde in 1823 naar Schandelen 45.

Albert SCHULTZE was waarschijnlijk een broeder van Johan Hendrik

SCHULTZE, eveneens geboren te Meurs, die van 1781 tot 1797 predikant was te Heerlen.

Na de dood van Albert SCHULTZE in 1823 is het huis verkocht aan de kinderen van Jacob Arnold STOLLÉ.

De weduwe Clara Antonia STOLLÉ geboren KEMMERLING, in 1781 geboren te Gulpen, vestigde zich in 1811 na de dood van haar echtgenoot, die predikant was te Gulpen, met haar drie kinderen te Heerlen, alwaar zij een winkel opende in het huis A 33, vermoedelijk gelegen Op het Kerkhof of in de Dorpstraat.

De dochter van Jacob Arnold STOLLÉ, geboren te Gulpen 15 Mei 1815, huwde in 1838 met Jan Christiaan Karel PREUSSER.

De weduwe STOLLÉ is na het huwelijk van haar dochter met PREUSSER tot aan haar levenseinde in het huis blijven wonen.

PREUSSER verkreeg het pand omstreeks 1848 in eigendom en zette de daarin door de weduwe STOLLÉ gevestigde winkel in kruidenierswaren voort.

De families VAN VAALS, SCHULTZE, STOLLÉ en PREUSSER waren van huis uit protestant; zij behoorden tot de notabelen van Heerlen. Vooral de familie PREUSSER was zeer bemind en leefde ondanks het verschil in godsdienstige overtuiging in de beste verstandhouding met de overige bevolking, waaronder zij talrijke vrienden telde.

Terloops zij nog opgemerkt, dat zich vlak naast de poortingang aan de zuidzijde van het huis de Veemarktsgraaf (een van de voormalige temsen) bevond, een diepe open sloot, die deel uitmaakte van de grachten van de vroegere vesting. Aan de open ruimte tussen het huis en het er naast gelegen pand is nog te zien, waar zich deze tems bevond.

Door de aanwezigheid van deze gracht schijnt men bij de bouw van het huis overlast van grondwater te hebben ondervonden en om deze reden het huis aan de voorzijde niet te hebben onderkelderd. De provisiekelder heeft men daarom half onder de hoger gelegen achterkamer van de zijvleugel, half in de tuin, waar het keldergewelf met een dikke laag aarde was afgedekt, aangebracht.

Hieruit kan tevens worden afgeleid, dat het huis is gebouwd ten tijde dat de Veemarktsgraaf nog bestond, hetgeen in de achttiende eeuw niet meer het geval was.

De open ruimte tussen het huis en het aan de overzijde van de gracht gelegen pand, in de achttiende eeuw toebehorende aan Jacobus CROMBAG, moet echter groter zijn geweest dan de tegenwoordige open ruimte, die nauwelijks een meter bedraagt. Men zou daarom geneigd zijn te veronderstellen, dat het huis CROMBAG (later SCHILS „Oppen Trappe”) van jongere datum moet zijn en gedeeltelijk op de gedempte tems is gebouwd. Zulks is echter allerm minst het geval.

Immers, volgens een omstreeks 1780 door de landmeter MERTENS verrichte meting heeft de Veemarktsgraaf tussen de beide huizen een breedte gehad van $9\frac{1}{2}$ voet (ongeveer 2.85 meter ²). De weduwe ROBROEK heeft destijds op een gedeelte van de gedempte tems een bakoven gebouwd, die 8 voet (ongeveer 2.40 Meter) breed was. Deze bakoven is niet meer aanwezig.

Aangenomen moet worden, dat de grote poort en het bijgebouwtje op de binnenplaats door de latere eigenaar SCHULTZE bij gelegenheid van de vernieuwing van de voorgevel, is bijgebouwd; SCHULTZE heeft daarvoor eveneens gebruik gemaakt van grond, behorende tot de gedempte Veemarktsgraaf.

Als bijzonderheid zij vermeld, dat de fabrikant en winkelier Jan Christiaan Karel PREUSSER een neef was van de predikant Ludwig Adolph Preusser, geboren in 1781 te Dillenburg (Nassau) die in 1808 te Heerlen als predikant werd bevestigd.

In 1815 verkreeg deze hier te lande de bevoegdheid tot het geven van onderwijs. In 1821 volgde zijn aanstelling als onderwijzer te Heerlen. In 1847 is hij alhier overleden.

De predikant PREUSSER was gehuwd met Anna Maria OTTO, geboren 8 Maart 1783 te Waldniel. Hij heeft gewoond in de predikantswoning Op het Kerkhof naast de gevangnistoren. Na de dood van de predikant heeft de weduwe gewoond bij de protestantse familie ZUMBRUCH Op het Kerkhof; na de dood van Marcellus ZUMBRUCH, tapper en winkelier, in 1850, is zij verhuisd naar het huis van de familie PREUSSER aan de Veemarkt, alwaar zij 6 Juli 1860 is overleden.

De predikantswoning Op het Kerkhof is ten behoeve van de vergroting van de St. Pancratiuskerk in 1901 gesloopt. Ter vervanging van deze pastorie is door het bestuur van de St. Pancratiuskerk een nieuwe predikantswoning gebouwd in de Klompstraat tegenover het onlangs eveneens gesloopte protestantse bedehuis, in de volksmond „t Guëze-klumpke" genaamd.

Nog zij vermeld, dat de bouw van dit bedehuis werd gelast bij besluit van Koning Leopold van België van 1835, met het doel een einde te maken aan het hinderlijke gemeenschappelijke gebruik van de St. Pancratiuskerk het z.g. simultaneum. De inwijding vond plaats op 22 April 1838 (zie Jongeneel, De Dorpspraak van Heerle).

In 1921 is het huis aan de Veemarkt, zoals reeds gezegd, in eigendom overgegaan aan de Mijnvereniging (vereniging van particuliere mijnondernemingen), aan wie het thans nog toebehoort. W. LINDELAUF.

1) De Heerlense Leggerboeken ddo. 1779 berusten in het Gemeentelijk Archiefdepôt.

2) Explicatie en declaratie gehoorende tot de Caarte Figuratief raekende de Tensen en waeter loopen door en om het dorph Herlen.

(Oud-Hollands Archief Gem. Heerlen).

historische chroniek

Op 29 Maart maakte onze Kring met genodigden ten getale van 45 personen een tocht naar Keulen, het oude Colonia, het belangrijke eindpunt der romeinse route Boulogne—Tongeren—Heerlen—Jülich—Keulen. Het doel van deze tocht was de stand der opgravingen in ogenschouw te nemen, die op verschillende punten in de stad plaats hebben of gehad hebben.

Het gezelschap werd ontvangen en rondgeleid door Dr. F. Fremersdorf, Landesmuseumdirektor en Dr. Otto Doppelfeld, leider der Keulse opgravingen. De burgemeester van Keulen moest wegens ongesteldheid verstek laten gaan.

Het onderzoek, dat Dr. Doppelfeld leidt, beoogt klaarheid te brengen in de vraag, *waar* de oudste Dom werd gebouwd, waaraan annex het probleem vastzit, *waar* en *wanneer* te Keulen, eventueel nog onder het romeins bestuur, de eerste christenkapel werd gebouwd. Drie punten in de stad betwisten n.l. elkaar deze prioriteit.

Dr. Doppelfeld is het mogen gelukken in het westelijk gedeelte van het lange middenschip bouwfragmenten van de frankische Dom (\pm 700) te hebben blootgelegd. Hij heeft thans de romeinse cultuurlaag bereikt en zet zijn onderzoekingen voort. Inmiddels legde hij zijn voorlopige bevindingen vast in zijn publicatie „Der unterirdische Dom”, 1948, voorzien van een keur van tekeningen, plattegronden en fotomateriaal. Inmiddels ontdekte Dr. Fremersdorf na jarenlange opsporingen in het zuiden der stad onder de Severinkirche:

- 1) een groot laat-romeins grafveld, waarin de romeinse heidense brandgraven *naast* christelijke lijkengraven aangetroffen werden ddo. 150 na Chr.;
- 2) een *christen kapelletje* ddo. 320.

Het bewijs is hiermede geleverd, dat Keulen onder Constantijn de Grote een christengemeente had met eigen kerkje. Het schriftelijk getuigenis van de H. Irenaeus, bisschop van Lyon, dat rond de 2e helft 2e eeuw in Germanië reeds christengemeenten gevormd waren, vindt hier bevestiging.

Zou de infiltrering van deze katholieke kernvorming ook niet zijn voortgezet langs de genoemde hoofdweg naar Coriovallum? Voor de bestudering van het missioneringsvraagstuk in onze streken zijn deze archaeologische gegevens van het grootste belang.

De opgravingen *onder* de St. Severin zijn over een grote oppervlakte op vakkundige wijze overbouwd, geconserveerd en derhalve te bezichtigen. Het is een grootse prestatie van betonconstructie, elektrische verlichting enz. Men kan zich ter plaatse van dit kostbaar feitenmateriaal, waarvoor vanuit Rome bijzondere belangstelling bestaat, overtuigen.

Voorts bezocht de Kring de opgravingen in de St. Cäcilia-Kirche, die nog in volle gang zijn. Vlak bij deze kerk heeft men een begin gemaakt met de *romeinse thermen* van Keulen.

Nog werd de z.g. *Dionysos-mozaïk*, onder de schaduw van de Dom gelegen, bezichtigd. Het is een uit twee millioen veelkleurige mozaïksteen-tjes bestaande figuren-vloer van een grote eetzaal, behorend bij een romeins paleis, uitstekend geconserveerd. De uitgevoerde taferelen houden verband met het menu van kostbare feestmaaltijden. De god Dionysos neemt het middenveld in beslag. Het geheel is van een ongeëvenaarde rijkdom.

L. v. H.

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versterking van het contact tussen de historiebeoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerleener land.

Heerlen.

*„Wie schön war doch das alte Heerlen“
So Mutter heut noch gerne spricht,
Ohn' Grube ohne schwarze Männer,
Noch Wasserleitung oder Licht.*

*Wo man nur eine Sprache konnte,
Das urgemütlich Heerler Platt,
Und jeder sich beim Namen nannte,
Für jeder einen Gruss man hat!*

*Wo man in seinen Muesestunden
Gemütlich vor der Thüre sass,
Der Nachbar sich hinzugesellte,
Man schwätzte und die Zeitung las.*

*Wie nobel, vornehm ist 's nun worden
Man findet nur verschloss'ne Thür,
Man kann nicht mehr hinein jetzt laufen,
Hübsch schellen muss man dann zuführ.*

*Mit Hut und Handschuh' man spazieret,
Barhauyts zu geh'n — unmöglich jetzt.
Und selbst zur Abenddämmerungsstunde
Den hochmodernen Topf aufsetzt.*

*Die Post, die alte, ist verschwunden,
Knops, Cremers' Zeiten sind vorbei;
Man hat ja Auto's jetzt und Bahnen,
Und bald noch kommt der Tram dabei.*

*So spricht wohl Mutter und auch and'ren
Die noch die alte Zeit begrüsst,
Doch wir, wir Jungen, denken anders,
Wir lieben Heerlen wie es ist.*

*Wir grüssen gern das schöne Neue,
Was reich die Gegenwart uns beut,
Und was die Zukunft uns noch bringet,
Wir rufen laut: „Heerlen vooruit!”*

*Drum, Freunde, nehmet die Gläser alle,
Ein volles Glas Heerlen geweiht!
Dem neuen Heerlen gilt das Vivat,
Heerlen vooruit, Heerlen vooruit.*

CHRISTINE DE HESSELLE.

Bovenstaand gedicht, hetwelk zich onder de collectie „Handschriften” in Heerlens' Archief bevindt, draagt de ondertekening van CHRISTINE DE HESSELLE, een oudere zus van burgemeester Karel de Hesselle (1894—1913). Haar moeder, M. M. Houtvast uit Merkelbeek, laat zij in het eerste gedeelte van deze rijm aan het woord om de gemoedelijk-maatschappelijke sfeer van oud-Heerlen te schetsen. Heerlens' jeugd begreep evenwel zijn tijd en zag in de vestiging der Mijn-industrie, de aanleg van een spoorweg en de ontworpen tram-verbinding Heerlen—Valkenburg (6e couplet) de voorboden van een betere en gelukkige toekomst.

Typerend voor die tijd is wel het gebruik van de Duitse taal. Christine de Hesselle heeft het gedicht in keurig Gothisch-Duits lettertype geschreven. In 1852 te Heerlen geboren, stond zij midden in de overgangstijd van de plaatselijke verhoudingen. Er werd in het Duits gepreekt, terwijl bij het godsdienstonderwijs de Duitse catechismus gebezigd werd.

De samenstelling van Heerlens Bestuur anno 1692.

*

Het bestuur der hoofdbank Heerlen bestond in 1692 uit de schout Jacob Schils met een salaris van 200 gld.;

zes schepenen : Willem Franssen, tevens secretaris, sal. 125 gld;

Cremers,

Valkenborgh,

W. van Roir,

J. Quartier en

Gerrit Haseliers uit Voerendaal.

De schepenen genoten 10 gld. salaris.

Schatheffer was Peter Dautzenberg, wonende op de Schiffelder.

Gerrit Jabichs was onderschatheffer over 317 bunder en Gerrit Haseliers over 514 bunder.

Gerichtsbode was Nico Merkelbach.

Daarnaast waren 9 schutboden : Bert Claessens, Peter Cordewener, Peter Bolt, Jan Ghijzen, Gelis Ghijzen, Peter Heuts, Nelis Wachelder, Gerrit Wijnen, en Steven Zelissen. Deze ontvangen per jaar een paar schoenen ad 2 gld 10 st.

Er waren 5 gedeputeerden (of commissarissen), Meester Jacob Heldewier, Tily, Peter Schoen, Jaspas Schils, Willem à Campo. Ze ontvingen een ducaton.

Pastoor was Matthias Schull, zijn assistent pater Roosmaar.

Jan Franssen was gezworen Chirurgijn.

Koster te Heerlen was Jan Schepers en te Welten Martin Lochtman.

De poetsvrouw, weduwe Hokels, woonachtig in de Kroon, ontving voor vuur en licht in de regeringskamer 15 gld., waarvoor een kar kolen nodig was.

De protestantse voorlezer van Heerlen ontving voor het stellen en luiden der klok 55 gld., die van Voerendaal eveneens 55 gld., terwijl de koster van Welten voor hetzelfde werk 9 gld 10 st ontving.

Op Huyske woonde Eymael.

Op Roebroek woonde Peter Mobers.

Op Terworm woonde Heer Wilre.

Op Meysenbroek woonde Daniel Burette en Jacob Wetzels als pachter.

J. J. JONGEN.

*Deze gegevens bevinden zich in het
Kerkarchief der parochie Schaesberg.*

MATHIAS JOZEF SAVELBERG

1859 – 1869

1e wethouder

1869 – 1894

burgemeester van Heerlen

In de rij van Heerlens burgemeesters neemt M. J. SAVELBERG een bijzondere plaats in, zowel om de tijdsduur van de uitoefening van zijn overheidstaak als mede wegens zijn verstandig bestuursbeleid. Hij stamde uit een geachte Middenstandsfamilie. Zijn vader was koopman (wijnhandelaar) van beroep.

In het register, getiteld „Personeel van het Gemeentebestuur”, opgemaakt te Heerlen 1 Juli 1887, is de 2e blz. gereserveerd voor de 1ste wethouder. In deze kolommen werd Mathias Jozef Savelberg geregistreerd met als datum van benoeming 26 September 1859. Hij trad in deze functie af de 16e Juli 1869, op welk tijdstip zijn burgemeestersbenoeming een feit was geworden.

Zijn naam treft men vervolgens in voornoemd register op de 1e blz. aan, die bestemd was tot inschrijving der burgemeesters. Hij werd viermaal herbenoemd, zodat hij op 16 Juli 1894 zijn zilveren ambtsjubileum kon vieren.

Als men de raadsnotulen en de persberichten uit die tijd doorbladert en de ene bron tegen de andere afweegt, komt men tot de opstelling van enige feiten, waarvan de realisering getuigt van inzicht in de Heerlense belangen. De volgende beknopte chroniek kan zulks bewijzen.

1870 : *begin der besprekingen over de spoorwegaanleg.*

De provinciale pers van 14 Juli 1894 beoordeelde het gunstige eindresultaat van dit plan als een „feit van het grootste gewicht uit de geschiedenis van des heeren Savelberg's burgemeesterschap, de toekenning door onze gemeenteraad van het grandioze subsidie ten bedrage van 60-duizend gulden aan de Zuider-Spoorwegmaatschappij. Aan dat

feit toch is de totstandkoming van de spoorweg Sittard—Heerlen—Herzogenrath te danken... Provincie en gemeenten volgden... en het nodige kapitaal was weldra saamgebracht”.

1873 : aanvragen van concessies van Mijnevelden.

1875 : herbouw rectorale kerk te Welten.

1877 : *bouw van een nieuw Gemeentehuis*, Kantongerecht, gevangenis, kazerne en telegraafkantoor.

1877 : *aanleg van een gemeentelijke verzameling van romeinse oudheden*, een besluit, dat genomen werd naar aanleiding van een voorstel van de Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst om de Heerlense archaeologica naar het museum van oudheden te Leiden over te brengen.

1882 : herziening brandweerwezen.

1888 : drinkwatervoorziening en in verband hiermede de aanleg der z.g. Artesische fonteinen aan de Valkenburgerweg.

1890 : plan tot het aanleggen van een tramverbinding Heerlen—Valkenburg. (Station Valkenburg was reeds aangesloten per spoor op de lijn Maastricht—Simpelveld—Aken).

1890 : Scholenbouw te Heerlen en Heerlerheide.

1893 : invoering van een Bouw-reglement.

Bij zijn ambstaanvaarding was Heerlen in twee elkaar heftig bestrijdende partijen verdeeld: de liberalen en de conservatieven, hetgeen vooral bij de gemeenteraadsverkiezingen tot uitdrukking kwam. Een persstem van genoemde datum zegt er van, dat „door het bezadigd en rechtvaardig bestuur van burgemeester Savelberg (zelf conservatief) de oppositie al spoedig haar reden van bestaan verloor”.

Zijn ambstjubileum had zodoende de volle sympathie van de bevolkings-groeperingen. Het voert te ver om hier de uitgebreide persverslagen over het ééndaagse feestprogram en het verloop er van te resumeren.

Typisch voor de welstand van die tijd en van de plaatselijke organisaties is de opsomming der cadeaux, waarvan we de volgende noemen:

- 1e een groot zilveren piéce de milieu, met inscriptie — geschenk van de gemeenteraad.
- 2e een kostbare pendule en een keurig koffieservies — geschenk der burgerij.
- 3e een reusachtige drinkhoorn, in zilver gevat en op zilveren voet — geschenk van de Oranje Nassau Mijn.
- 4e schoorsteengarnituur (gobelins in goud gevat) — geschenk van het Spoor.
- 5e zilveren inkkoker — geschenk der jonge dochters.

- 6e fraai metalen bouquet in groen, zilver en goud, zinbeeld van het verleden, heden en toekomst — geschenk der turnvereniging van Heerlerbaan.
- 7e fraaie fruitschaal — geschenk der zangvereniging „St. Pancratius”.
- 9e zilveren krans in gouden raam — geschenk der schutterij „St. Sebastianus”.
- 10e fraai gecalligrafeerd tableau met feestgedicht — geschenk van meester Eyck, schoolhoofd.

De meeste geschenken werden gekocht bij P. Sarolea, fabrikant van gouden en zilveren werken, te Maastricht. Deze cadeaux waren de 18e en 19e Juli door de ingezetenen te bezichtigen.

Het feestdiner had plaats in hotel Cloot, hoek Bongerd — Emmastraat (thans V. & D.). Er had voorts een aubade plaats door de schooljeugd ten raadhuize, een matinée musicale in de zomertuin van hotel Royen (thans boekhandel Alberts), een optocht 's avonds om 9 uur, besloten met een groot vuurwerk op de Veemarkt (thans Wilhelminaplein).

Tragisch was, dat Savelberg, die ogenschijnlijk een uitstekende gezondheid genoot, in de morgen van 4 Augustus 1894 aan een hartverlamming plotseling overleed.

Mathias Jozef Savelberg was een broer van Mgr. Peter Savelberg, de „Dienaar Gods”. Hij was de vader van Mr. August Savelberg, die als vice-president van de Hoge Raad in Den Haag overleed.

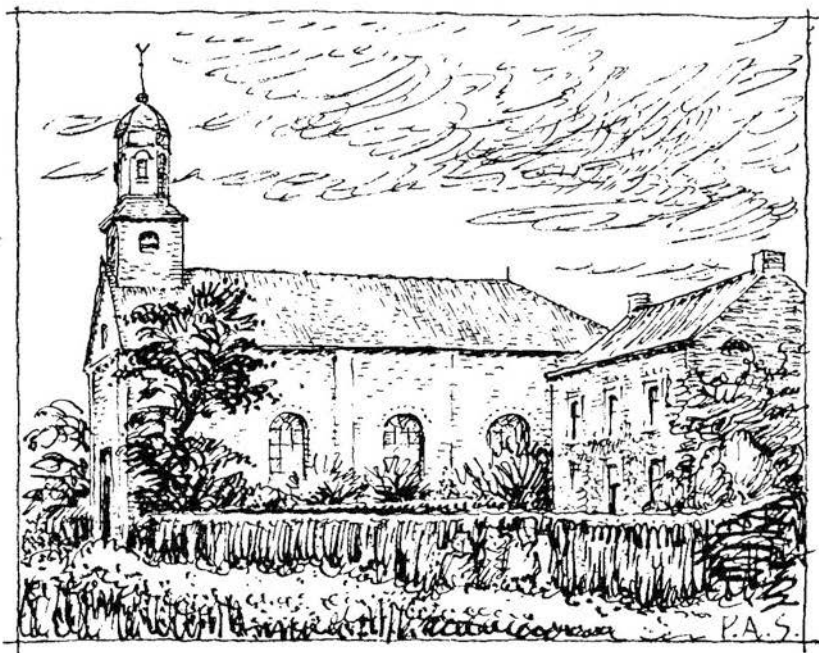
L. v. H.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIE HEERLERHEIDE.

Denkt men zich in de geschiedenis ruim veertig jaren terug, toen de O.N. III en IV en de Staatsmijn Emma nog niet bestonden, dan concentreerden zich de kernen van bewoning rond de buurtschappen Cauvelens, Bok, Gracht, Heerenweg, Schrieversheide, de Ing of oud-Einde, Ganze-weide, Heuls, 't Straatje, het Hitje, de Varenbeukel, Jans, Vrank en Koningsbeemd.

De toestand der wegen was slechter dan te Heerlen. Gelukkig waren de mensen toen niet genoodzaakt zo vaak naar de stad te gaan. Wel moesten ze vóór 1838 elke Zondag naar Heerlen of naar Schaesberg ter kerke. Op Schaesberg was de Mis vroeger dan in de Pancratius, die bovendien te klein was voor de uitgestrekte parochie, omdat de helft der kerk tot 1837 in gebruik was door de Protestanten. Ook naar de oude kerk te Brunssum en het kerkje aan de markt te Hoensbroek gingen de bewoners van de Hei hun Zondagsplicht vervullen.

Voor het dopen, vormen, trouwen en begraven moest men naar de

parochiekerk te Heerlen. *Eene geere weeg is eene veere weeg*, zegt een Limburgs spreekwoord, d.w.z. een weg die men graag aflegt loopt men als op veren, en in die tijd zonder fiets, tram of bus schrok men niet terug voor lange voetreizen.

Tijdens de Belgische Opstand deed zich echter de gelegenheid voor een eigen kerk te krijgen. Onze Bisschop, Mgr. van Bommel, richtte in Rolduc het klein-seminarie van zijn diocesis Luik in en werkte ook met kracht aan de godsdienstige opleving, daar tijdens de Franse Revolutie en door een Jansenistische geest onder de priesters op het einde der 18e eeuw het godsdienstige leven veel geleden had. MGR. VAN BOMMEL keurde goed, dat wegens de verre afstand van de St. Pancratius te Heerlerheide een zelfstandige parochie werd gevormd, te meer daar hij wist, dat het Belgisch Gouvernement royaal permissie gaf tot het bouwen van nieuwe kerken en het oprichten van parochies en bovendien aanzienlijke subsidies toekende. De grens zou zo ongeveer zijn de *Caumerbeek*. Tot eerste pastoor benoemde Monseigneur de Z. E. Heer H. D. REYNERS, kapelaan te Waubach; deze werd 18 Maart 1839 plechtig geïnstalleerd.

Al de hiervoor genoemde gehuchten behoorden tot de nieuwe parochie, maar er was *geen kerk* en *geen geld!* Tegenwoordig kan een bouw-pastoor een beroep doen op de over 't algemeen een goed loon verdienende mijnwerkersbevolking, maar de boeren en kremers (kleine handelaren) van omstreeks 1835 waren *arm*, speciaal op de zandgrond. De bouwcommissie wist ook al dat *goud* niet alleen rijkdom uitmaakt,

doch dat *arbeid* óók een kapitaal is. De boeren waren uit de vóór Franse-tijd gewend en de geringe gemeentezorg had dit bestendig, zelf de wegen te onderhouden. Voor hen was het oude rijmpje nog realiteit:

Bok, Geit, Ganzewei
Varebeukel, Schrieveshei
Heereweg en Nieuwenhagen
Der eine zal 't der angere zage
Dat ze motte komme botte (werken) met schöppe en hakke
Mit gow peerd en geen ow krakke.

Dit *systeem van hand- en spandiensten* paste men nu ook toe bij de bouw der kerk. De brikken werden op Heerlerheide gebakken, 't hout werd gekapt, ijzer gehaald, het hobbelige bouwterrein geëffend, het graafwerk verricht, enz. Zo bouwde deze jonge gemeenschap mee aan haar eigen kerkje en pastorie.

In het „Deliberatie-register van de Fabrieksraad der parochiale Kerk van St. Cornelius te Heerlerheide” kan men lezen, dat Egidius van Es, de eerste koster van de nieuwe kerk, met anderen het initiatief tot al dit werk nam.

Bij besluit van 16 Aug. 1836 autoriseerde Zijne Majesteit, de Koning van België, het Gemeentebestuur van Heerlen om een kerk te Heerlerheide te bouwen en de Rijksschatkist gaf een subsidie van duizend franken.

Bij besluit van 13 April 1837 benoemde het Gemeentebestuur een commissie tot bouw van deze kerk. Zij bestond uit de volgende *notabelen van Heerlerheide*:

Balthazar Sijstermans, schepen.
Jan Caspar Cloots, lid van de Gemeenteraad.
Jan Arnold Hoenen, lid van de Gemeenteraad.
Jan Nicolaas Wijnen, landbouwer.

Deze heren pakten het werk flink aan en op 15 Januari 1838 werd de bouw der kerk publiek aanbesteed en gegund aan de laagste inschrijver Jan Dominicus Ritzen, schrijnwerker te Heerlen, *voor 4200 franken*. Dit is natuurlijk de aanneemsom ter vergoeding van het loon door de parochianen, de Gemeente, door schenkingen, enz. verstrekt werden. De kerk werd ongeveer 24 M. lang, 12 M. breed, de muren 11 M. hoog en de torenmuren 19 M., terwijl de fundamenten uit mergelstenen werden gemaakt.

9 April 1838, in de voormiddag, werd de eerste steen gelegd. De bouwcommissie had de deftige lui en de geestelijkheid uit de omtrek verzocht deze plechtigheid te willen bijwonen. De eerste steen werd gelegd door de *Hoog Edelgeboren Heer Graaf van Ansembourg te Amstenrade*, de toenmalige senator bij het Belgische Gouvernement. De tweede steen werd gelegd door de *Hoog Edelgeboren Heer Baron van Lommersen de Strijthagen*, Gemeente Schaesberg; de derde door de *Heer Corneli van Rimbürg*, Gemeente Bruchhausen; de vierde door de jonge *Hoog Edelgeboren Heer Graaf van Ansembourg te Amstenrade*; de vijfde door de

HoogEerwaarde Heer Jan Renier Schmeitz, Deken en Hoofdpastoor van het kanton en de gemeente Heerlen, die alle mogelijke moeite had gedaan om dit zo vurig gewenste gebouw te zien komen. De zesde steen werd gelegd door de *EdelAchtbare Heer Jan Willem Lintjens*, burgemeester der gemeente Heerlen, die in zijn hoedanigheid alles had gedaan ter bevordering van de bouw enz. wat men van hem had kunnen verlangen. Daarna hebben de *Commissie en verschillende* andere personen stenen gelegd. Onder hen noemt het Deliberatie-register bijzonder *Pieter Jozef Jongen, van de Baan*, onder Heerlen, die bijna al het hout voor het kapwerk geschonken had alsmede mooie kerkmeubelen.

Bij afloop der steenlegging telde men 595,95 franken aan giften.

De parochieherder kreeg een traktement van 785 franken. 27 April 1838 benoemde de Bisschop van Luik in de Fabrieksraad Balthazar Sijstermans, J. C. Cloots en J. N. Wijnen, terwijl de Gouverneur te Hasselt er bij benoemde Jean François Meens en Jean Mathieu Leers en er van rechtswege Pastoor Reyners en Burgemeester Lintjens zitting in hadden. Nog in 1838 kreeg de kerk haar eerste legaten.

(Wordt vervolgd).

H. A. BEAUJEAN.

Sluiting van de kerk te Welten

Is de St. Martinus ouder dan de St. Pancratius?

(vervolg).

De 4e Oct. 1804 schreven de inwoners van Welten aan „Monsieur Loysel, Préfet du département de la Meuse inferieure” in een behoorlijk Frans een verzoekschrift, waarvan de inhoud als volgt kan worden samengevat. Als uitgangspunt werd naar voren geschoven, dat sinds eeuwen te Welten een kapel bestaan heeft, afhankelijk van die van Heerleen, waar op Zon- en feestdagen de H. Mis gelezen werd. Men gaf vervolgens toe, dat bij de organisatie der parochie- en succursale kerken verzuimd is geworden de voorgeschreven aanvraag tot plaatsing op de „Lijst der hulpkapellen” in te dienen op grond van de hoge ouderdom dezer kapel, die ouder zou zijn dan de kerk van Heerlen („en consideration de l’ancienneté de la dite chapelle qu’on dit plus ancienne que l’église de Heerlen”).

Ondanks dit verzuim had de Bisschop toestemming gegeven om in de kapel de kerkelijke diensten voortgang te doen hebben en de doden op het kerkhof te Welten te begraven.

Groot was dan ook hun verwondering, toen pastoor Lemmens van Heerlen de kapel deed sluiten, zeggende, dat hij hiertoe door de

burgemeester was gelast ingevolge een schrijven van de prefekt. Daarna kwam de burgemeester de inventaris opmaken van het aanwezige kerkbezit.

Met deze gang van zaken wil men blijkbaar suggereren, dat de gepleegde nalatigheid te goeder trouw was geschied.

In het 2e gedeelte van hun betoog heet het, dat Welten, gelegen in een moerassig dal, over zeer slecht begaanbare wegen beschikt, in het bijzonder voor de ouden van dagen, de vrouwen en de kinderen. Ook het transporteren van hun doden naar het kerkhof nabij de St. Pancratius stuitte hierdoor op grote financiële bezwaren, aangezien de meeste ingezetenen niet een paard met kar bezaten, hetgeen in het bijzonder ten aanzien van die van Benzenrade gold, waarvan een gedeelte hun doden te Welten liet begraven.

Het request eindigde dan met het verzoek „de vouloir porter sur le tableau des chapelles auxiliaires . . . la chapelle de Welten”, zodat men weer van zijn oude rechten en prerogatieven zou kunnen gebruik maken.

Als slotformule volgde het uitspreken van gevoelens van „eeuwige erkentelijkheid” (une reconnaissance éternelle) wegens het te verlenen recht om in de tempel van hun voorvaderen hun God te kunnen dienen.

Hetgeen mij het meest getroffen heeft, is de zinsnede waarin men de prioriteit van de ouderdom der St. Martinus en St. Pancratius tegen elkaar uitspeelt. Bij een eerste vermoeden heeft het er de schijn van, dat deze opinie hier in het geding werd gebracht om hun verzuim op historische gronden bij de Prefekt aannemelijk te maken. De franse bezettende macht kon er toch moeilijk sabotage achter gaan zoeken, wanneer het waar zou zijn, dat een *hulpkapel* nog oudere bestaansrechten zou kunnen overleggen dan de *hoofdkerk*. Een bewijsvoering voor het vermoeden, dat deze kapel ouder zou zijn dan de St. Pancratius, blijft in hun request achterwege. Zulks neemt niet weg, dat er in een argument, steunende op een uit de overlevering voortkomend vermoeden, soms een niet te berekenen kracht kan schuilen ten gunste van het beoogde doel. Men opent n.l. perspectieven in een onbegrensde conclusie-sfeer.

De kwestie van de prioriteit van de ouderdom tussen genoemde Heerlense kerken *als zodanig* blijkt met de ter beschikking staande bescheiden niet zonder meer op te helderen. Het is mogelijk, dat het vermoeden der Weltenaren ddo. 1804 teruggaat tot de tijd, toen de St. Andreaskapel te Heerlen van patroonheilige veranderde. Zulks kan geschied zijn bij een ver- of nieuwbouw van het houten St. Andreaskapelletje, hetgeen dan tijdrekenkundig in het laatste kwart der 12e eeuw moet zijn gebeurd; hierop wijst het grondplan + bouwonderdelen der St. Pancratius¹⁾. In deze opvatting zouden de Weltenaren gelijk hebben, want in 1049 bestond naast de St. Andreas eveneens reeds hun St. Martinuskapel.

Een verder teruggrijpen in het verleden vervalt in betogen over geografische situatie, plaatselijke naamsafleiding en vooral ook over het tijdstip van het bezigen der patroonsheligen St. Andreas en St. Martinus. In het algemeen is het waar, dat kerken, genoemd naar Apostelen, ouder kunnen

zijn dan de andere, alhoewel de practijk voor onze streken gelijktijdigheid niet uitsluit. Naast de St. Martinus-groep is zowel in het Keulse als Luikse een vrij groot aantal Andreas-kerken aan te wijzen.

Zowel het suffix *Heer-lo* als de benaming *Waldheim* (*Welten*) duiden op beboste omgeving, waarvan het ontrooiingsproces eenmaal is ingezet²).

Wie was tijdrekenskundig de eerste van beiden aan de beurt?

De stelling, dat de oorsprong van vroeg-middeleeuwse parochies kon samenhangen met eertijds bestaande romeinse villae, maakt het probleem niet gemakkelijker³).

Het wapen van archaeologisch onderzoek met stratigrafische vergelijking der op te sporen gegevens ware evenmin te veronachtzamen.

U ziet, geachte lezer, dat de *Weltenaren* met hun uiteenzetting van 1804 een argument hadden ingeschakeld, waarvan het eerste contact langs de draden der historie terecht komt in zwaar wetenschappelijke naspeuringen.

En aangezien het niet de strekking van dit Bulletin is om zodanige pro en contra's uit te spinnen noch om tekst-critische onderzoeken aan te snijden zullen we deze netelige kwestie in dit bestek niet verder uitdiepen. Met het geval *Welten* wordt intussen wel geïllustreerd, hoe plots het verleden actuele waarde kan krijgen.

Wanneer de kapel van *Welten* weer voor de eredienst geopend werd, blijkt niet uit de aanwezige bescheiden. In ieder geval is de kapel op de vereiste lijst geplaatst, tegelijk met de kapel van *Palemich*, waarmee zij het karakter van „openbaar” kreeg ingevolge de Franse administratieve voorschriften. Dit document is wél aanwezig.

L. VAN HOMMERICH.

1) H. A. DIEPEN: Die romanische Bauornamentik in Klosterrath, enz. Den Haag, 1931. Blz. 44.

J. J. M. TIMMERS: De kunst van het Maasdal. Heerlen. 1948.

2) J. PAQUAY: Les orgines chrétiennes dans le diocèse de Tongres. Bull. Soc. scientif. et litt. du Limbourg. Tongres. 1909. XXVII. Blz. 89.

E. DE MOREAU: Histoire de l'Eglise en Belgique. Brussel 1945. 2e herziene druk. Dl. I. 8e hfdst. Les Paroisses. Blz. 282—304.

3) R. DE MAYER: De romeinse villa's in België. Antwerpen—Den Haag. 1937. Blz. 232.

Het adellijke geslacht VAN HAREN TE VOERENDAAL

(VERVOLG)

Bewijzen van echtheid der genealogie van de familie VAN HAREN.

Wir Schiffen-Meisters und Scheffen des Königlichen Gerichts, und Hochadlichen Scheffenstuels, des Heyl. Römischen Reichs freyer Statt Aach: Thun kundt vor jedermenniglichen mit diesen unseren offen Brieff, Das auf heut dato vor uns erschienen die Wol Edelgeborne und Gestrenge Herren, Hr. JOHAN BERTRAM VON WYLRE zu Hegem und Diepenbendt; und Hr. WILHELM VON DER HEYDEN, genant BELDERBUSCH zu Streuersdorff respective abgestandener Burgemeister dieser Statt, und beide unser Mitscheffen; und haben auf versuch und begeren des auch Wol Edelgebornen und Gestrengen Herren WILHELM VON HAREN, Grietman von der Bildt in Friesland, und ordinari Deputirter zu der Versamlung der Hoog Mog. H. H. Staten Generaal der Vereynigten Nederlanden; von wegen der vorgemelte Provincie, bey ihren Adlichen ehren und trew erklet und bezeugt was massen Ihnen gar wol bewust und iederzeit gehört, Das das alte Adliche Geschlecht VON HAREN, zo in- als ausswendig umbtrent diesen Koninglichen Stuel und Reichs-Statt Aachen, einige hundert Jaren nach einander residirt gehabt, auch alle und ied zeit ausser einig bedencken und zweiffel vor ein gut Adlich Geschlecht seie gehalten und reputirt worden, welches ihr Wapfen fuhr in folgender manieren, zu wissen: das Feldt silber mit vier rothe Balken, doch oben im eck ahn der rechter seiten das Wapfen von Cortenbach, uf dem Helm einen rothen Baronen Heut, mit einen ubersilberten Aufschlag, und dar auf zwey Eselohren, das eine Ubersilbert, das ander Roth, in massen selbiges hier oben abgebildet stehet; Ferners Attestirten beyde Herren Componenten, das die von wolgemelten Geschlecht VON HAREN, dieser ends, ahn viele vornehme Adliche Geschlechten alliirt, und geheiratet gewesen seien, und das auch unterschiedliche Dochter und Jufferen, auss selbiger Familien in verschiedenen Adlichen Stifter oder Clöster seien auf und angenommen worden, und dan das funf Herren oder Junckeren vom Hauss HAREN successive als Adliche Personen zu dem Hohen Königlichen Scheffen-Stuel hie selbst seien erwehlet worden, war ab der letzte ist gewesen Herr EUERARDT VON HAREN, welches alles sie wolgemelte Herren Componenten erklierten so wol von den VorElteren gehort zu haben als sonsten Ihnen auss habenden bestendigen Schriftlichen Instrumenten, und besiegelden Brieven wolwussig und bekent zu sein, und weiln obwolgedachter Herr WILHELM VON HAREN uber dieses von uns einen beständigen schein begent, so wir Ihme nicht verweigeren konnen Alss haben den selben in gegenwertiger

form aufsetzen: Und mit unser der Scheffen-Meister Insiegelen ad Causas: als Woll unsers Hochadlichen Gerichts Syndici und Secretari Underschrift, bekräftigen lassen.

Signatum Aachen den 3 Septembris Anno Salvatoris Nostri JESU CHRISTI 1663.

*Pet. Cupper J.U.D. praejatie Judicy
Synd. & Secret.*

EXTRACT uit de Oude Registers der P.P. Predikheeren binnen Maas-tricht, raekende de Oude en zeer Edele Familie van myn Herre ADAMUS VAN HAREN, ende zyne Naekomelingen.

Eenen Parkamenten Brief begint aldus:

WEER OGIER VAN HAREN Vocht van Tricht, ende OGIER zynen Sone Schoutet des Hertogen in Tricht Riddere. Leenval van der Broeder Straeten Schoutet des Bisschops etc. onderstont, soo hebben weer Ogier Vocht van Tricht ende Ogier synen Sone Ridder etc. onzen Zegel ge-hangen aan dezen Brief. Dit is geschiet ende gedaan in 't jaar van ons Heere Gratie M.C.C. ende negentigh, des Dinsdaghs naer onzer Vrouwen aandacht in den Vaste in de maent April.

Item eenen anderen Parkamenten Brieff begint aldus:

Weer OGIER VAN HAREN Vocht van Tricht ende OGIER synen Zone Schoutete der Hertogen in Tricht Riddere Leenval Schoutete des Bisschops in Tricht etc. Onderstont, dit is gedaan ende gedeylt.

In 't jaar van ons Heeren Gratie M.C.C. ende dryennegentigh des Son-dags voor Palmen.

In andere perkamenten brieven staat, dat OGIER MILES HEER VAN HAREN pleibezorger zal blijven in de zaak van de Stichting van het STENEN HUIS, hetwelk het Convent kocht van een zekere Hendrik van HIERSEREN hierna genoemd: in 't jaar des Heils 1263 de vijfde dag (Vrijdag) na Allerheiligen.

In de oudste perkamenten brief betreffende jaardiensten komt voor: dit zijn jaardiensten, welke de kloostergemeenschap moet houden voor de Heer ADAM HEER VAN HAREN en zijn echtgenote in het koor aan de linker zijde onder de steen van de Heer GOESWINA RUFİ de Eerste, stichter van dit klooster.

Idem in andere perkamenten brieven staat de stichting van drie jaar-diensten voor de Heer OGIER VAN HAREN advocaat van de stad Maastricht. De eerste voor de ziel van zijn zoon Johanes Kanunnik van St. Servaas vóóór hem gestorven, 2de voor zijn eigen ziel, 3de voor de ziel van zijn echtgenote hierna genoemd. Opgemaakt in 't jaar des Heren 1296 op de dag van St. Andreas de Apostel (30 November). Overeen-komstig het origineel bekrachtigd, ondertekend en gezegeld door

F. Johannes van Dalem, priester.

Wy ondergeschrevene Raedt van haere Keyserlycke ende Koninglyke Majesteyt de Coninginne van Hongarien ende Bohemen, etc.; bedienende den Staat van Eersten Heraut der Wapenen geseyt het Gulden Vlies in

deze haere Nederlanden ende van Bourgondien, ende de andere Herauts d'Armes ordinairs van de voorsz. Majesteit in deze Nederlanden, Certificceeren ende Attestceeren mits deesen, dat dezen bovenstaenden Boom Genealogieck van de zeer oude Heerlyk ende Ridderlyck Huis van VAN HAREN met syne respectieve Waepens ende goede Alliantien, beginnende van de jaere 1240, aen OGIER VAN HAREN, ende eyndende aan de Kinderen van den Hoogh Edele Welgeboren Heere ONNO SWIER VAN HAREN ende van Vrouwe ALEYDE VAN HULS, bestaande in seventien Graeden ofte Generatien, is wel ende deughdelyck opgesteld in Conformiteyt der gelooffweerdige Bescheiden ende Preuven, autentieck, soo ende gelyck Testamenten, Codecillen, houwelyckze Voorwaerden, Scheydinghe ende Deylinghe, als andere geloofweerdige Acten ende Notitien van Familien, die ons tot dien gesubminstreert zyn geweest, als wel hetghene die in onse Boecken ende Notitien bevonden zyn, in teeken der Waerheyt, soo hebben wy ondergeschrevene ter Requisitie van den Hoogh Edele ende Welgeboren Heere Syne Excellentie WILLEM VAN HAREN gevolmachtighde Minister van de Hoog Mogende Heeren Staeten Generaal der Vereenighde Provincien van Hollandt tot het Hoff van Brussel, etc., desen onderteeckent ende bevesticht met onse gewoonlyke Segels van Officien om daarmede te bedienen daer ende alsoo; aldus gedaen ende gedepecheert in de Kaemer Heraldieck binnen de Princelycke Hoofstadt van Brussel in het Hertoghdom van Brabant desen 7den January van den jaere 1756. Waeren onderteeckent, A. F. J. Jaerens, Roi d'Armes de Luxembourg; J. J. F. de Grez, Roi d'Armes de Brabant; ende gesegelt met hunnen respectiven Segel, gedrukt in roode hostie, overdeekt met eene Sterre van wit pampier.

Den ondergeschreven Secretaris van hare Majesteit in den Souvereynen Rade geordonneert in Brabant, verklaert dat m'Her Andreas Franciscus Josephus Jarens, Bortholomeus Josephus Jarens, ende Jacobus Joseph Franciscus de Grez, syne Rois d'Armes der Waepenen van haere voorschreve Majesteit soo ende gelyck sy hun in den bovenstaande Acte Genealogieck syn qualificerende, ende dat aan alle Acten by hun onderteeckent als boven, volkomen gelooff gegeven wordt, soo in rechte als daerbuyten, in teeken der waerheyt hebbe dese onderteeckent, ende daerop gedrukt het Cachet secreet van haere Majesteit. Actum binnen Brussel den negensten January 1756, was onderteeckent, J. P. Pauwens, ende gecachetteert in formâ.

Tot zover de genealogie van het geslacht VAN HAREN, opgemaakt omstreeks 1758.

Als bijzonderheid dient nog te worden vermeld, dat WILLEM VAN HAREN, evenals zijn broeder ONNO ZWIER VAN HAREN, bekende Ned. (Friese) dichters zijn geweest.

WILLEM VAN HAREN schreef o.a. het heldendicht *GEVALLEN VAN FRISO* en het gedicht *HET MENSCHELIJK LEVEN*, vol bittere levenservaring.

ONNO ZWIER VAN HAREN schreef o.a. het Indische treurspel *AGON*

tegen de O.I. Comp. en *DE GEUZEN*, een vaderlands epos ter verheerlijking van de opstand tegen Spanje.

ONNO ZWIER VAN HAREN is den 2 September 1778 te Wolvega overleden. Zijn weduwe verhuisde na zijn dood naar Leeuwarden, waar zij het welbekende Burmania-huis betrok. Zij overleed in 1793.

De oudste zijn vader overlevende zoon DUCO huwde in 1772 met SARA VAN DEN HEUVEL. In 1801 overleed hij ten gevolge van een ongeval. Van zijn vier kinderen bleef de oudste het langst in leven; hij stierf ongehuwd en ambteloos, de 12 Juli 1850, te Aken. Met hem is het geslacht VAN HAREN uitgestorven.

Omtrent de familie VAN HAREN (inzonderheid WILLEM VAN HAREN (1626—1708) behelst de herdenkingsrede, uitgesproken op 23 November 1932 ter gelegenheid van de viering van het 250-jarig bestaan der Ned. Herv. Kerk te St. Anna Parochie door Ds. H. BOITEN, enige interessante bijzonderheden.

Vermeld wordt o.a., dat in de oude kerk van St. Anna Parochie volgens een aantekening, voorkomende in een oud notulen-, tevens lidmaten-, doop- en trouwboek, de „Ehrenfeste Grietman WILHELM VAN HAREN en syn huisvrouw ELISABETH VAN HEMMEMA” 1 Nov. 1658 voor 't eerst aanzaten aan het Heilig Avondmaal”.

Blijkens een resolutie van de (kerkelijke) gemeente te St. Anna Parochie d.d. 13 Nov. 1681 werd aan de grietman WILLEM VAN HAREN opgedragen voor de bouw van een nieuwe kerk ter vervanging van de oude in vervallen staat verkerende kerk zorg te dragen.

In Juni 1683 kwam deze kerk grotendeels gereed.

In 1686 heeft WILLEM VAN HAREN de grafkapel laten bouwen.

De koperen deuren van deze kapel zijn een geschenk van een Zweedse koning aan de Ambassadeur VAN HAREN.

Het opschrift op het zwart marmeren epitaaf in de grafkapel luidt in niet onberispelijk Latijn:

Fide Deo, mundum despice, disce mori

WILHELMUS VAN HAREN

Gentilitiae nobilitatis stemmate, apud Falkenburgenses trans
Mosanos oriundus

et

ELISABETH VAN HEMMEMA

Ambo Superstites

Sed humanae memores fragilitatis

H.M.S.F.C.

Anno Aerae Christianae MDCLXXXVI

Cum in concordia matrimonio, inter prospera
et adversa vixissent annos

XXVIII

Illa animam Deo Creatori reddidit Die

XXVI Decembr. Ao MDCLXXXVIII

Aetatis suae LIII

Obijt ille XV April, Anno MDCCVIII

Aetatitius Suae LXXXI

In vertaling ongeveer:

Vertrouw op God, acht de wereld gering, leer te sterven, WILLEM VAN HAREN, gesproten uit een adellijk geslacht uit het Valkenburgse over de Maas en ELISABETH VAN HEMMEMA, beiden nog in leven, maar der menselijke broosheid gedachtig, hebben deze begraafplaats doen stichten in het jaar 1686 van de Christel. jaartelling, toen zij in een gelukkig huwelijk onder voor- en tegenspoed 23 jaren hadden geleefd. Zij gaf haar ziel aan God den Schepper terug op de 26ste December van het jaar 1688, in de ouderdom van 53 jaar.

Hij stierf de 15e April van het jaar 1708 in de ouderdom van 81 jaren. Op de hoeken van de met veel snijwerk versierde omlijsting staan de woorden:

Mundana, Vana, caduca, nihil (het aardse is ijdel, broos, niets).

Het uit 1727 daterende orgel zou geschonken zijn door een latere WILLEM VAN HAREN, gehuwd met RIXT VAN ANDRAE.

Volgens een kanttekening van Ds. BOITEN zou het orgel stammen van de in 1728 gestorven WILLEM VAN HAREN en diens vrouw.

Hierbij zij opgemerkt, dat deze WILLEM VAN HAREN, uit de 14e generatie, volgens de genealogie getrouwd was met FROUK VAN BURMANIA.

1) Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, tome VI, p. 242.

2) Verzijl, De Maasgouw 1947.

3) Perreau, L'avouerie de Maastricht, Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, tome VI, p. 322.

4) Ernst, Histoire du Limbourg, tome VI, p. 11.

5) t.a.p. tome VI, p. 22.

6) t.a.p. tome VI, p. 32.

7) t.a.p. tome VI, p. 31, 35, 36, 38.

8) Publications, tome VI p. 171.

9) Willemsen, Chartres de St. Servais, Publications, tome II p. 193.

10) Publications, tome II p. 193, voetnoot.

11) Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 70.

12) Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 66.

13) Quix, Aachens Vorzeit, 5de jaargang p. 94.

14) Beaujean, Geschiedenis van Hoensbroek p. 32.

Nadat dit artikel reeds in handschrift was voltooid, verscheen in de Maasgouw 1949 een publicatie getiteld: „Bijdrage tot de geschiedenis der voormalige heren van Borgharen”, door J. M. van de Venne. Hierin wordt o.m. betoogd, dat uit het geslacht der heren van Borgharen zijn gesproten de beide Nederlandse dichters Willem en Onno Zwier van Haren. Schrijver dezes heeft in die publicatie geen aanleiding kunnen vinden verandering te brengen in zijn zienswijze, dat genoemde dichters afstammelingen zijn van de eerste bewoners van het kasteel Haren onder Voerendaal.

W. LINDELAUF.

ERRATA

afl. 1, blz. 7:

16e regel v.o. lees: bewoning i.p.v. bewoners:

8e regel v.o. lees: 1768 i.p.v. 1758.

Het oude huis aan de Veemarkt

(WILHELMINAPLEIN 24)

Een van de oudste huizen van Heerlen is wel het aan het Wilhelminaplein, oudtijds Veemarkt, gelegen huis, waarin thans kantoorlokalen met vergaderzaal van de particuliere mijnondernemingen zijn gevestigd.

Dit deftige ouderwetse gebouw is na de aankoop omstreeks 1921 door de nieuwe eigenaren grondig gerestaureerd nochtans zonder noemenswaardige veranderingen aan het uiterlijk aan te brengen. Het huis is daardoor behouden gebleven in de staat, waarin het zich ongeveer anderhalve eeuw geleden bevond.

Uitdrukkelijk zij vermeld, dat het gebouw zich niet meer in de oorspronkelijke toestand bevindt. In vroeger tijd zijn aanmerkelijke veranderingen daaraan aangebracht.

Het huis droeg oorspronkelijk de naam van „De Luijff”. Aan de voorgevel bevond zich dus een luifel of een vooruitspringende bovenverdieping.

Aangezien deze luifel niet meer aanwezig is, ligt het voor de hand, dat het huis later, vermoedelijk begin van de vorige eeuw, een ingrijpende verbouwing heeft ondergaan, althans wat de voorgevel en waarschijnlijk het nevengebouwte op de binnenplaats betreft. Duidelijk zichtbaar is, dat na de verwijdering van de luifel, die vermoedelijk wel ouderdomsgebreken zal hebben vertoond, in de voorgevel nieuwe vensters en voordeur met hardstenen kozijnen zijn aangebracht. In de achtergevel van de zijvleugel ontbreken deze kozijnen; de vensters bevonden zich daar tot voor kort nog in de oorspronkelijke toestand en waren van kleine ruiten voorzien.

Bij de verbouwing van de voorgevel heeft men gebruik gemaakt van baksteen in tegenstelling met het oude deel van het huis, dat uit Kunrader steen is opgetrokken.

Bij gelegenheid van de verbouwing moet ook het boven de voordeur uitgebeitelde apothekersembleem, een vijzel met stamper, zijn aangebracht.

Men kan dan ook gerust aannemen, dat de verbouwing is uitgevoerd door de apotheker-eigenaar SCHULTZE, waarover straks.

In welk jaar en door wie het huis werd gebouwd, is niet met volstrekte zekerheid bekend.

Ofschoon geen nauwkeurige gegevens ter beschikking staan kan evenwel met waarschijnlijkheid worden aangenomen, dat bouwer en eerste bewoner is geweest Nicolaas SCHILS × Maria CLINGEN.

Nicolaas SCHILS is de stamvader van de bekende toenmaals welgestelde Heerlense familie SCHILS en heeft geleefd einde van de zestiende begin zeventiende eeuw.

Als eigenaar vinden we in 1734 vermeld Nicolaas SCHILS, kleinzoon van voornoemden Nicolaas SCHILS, zoon van Jasper SCHILS ×

Geertruid BLOEM, geboren 4 Augustus 1631 en overleden 2 Febr. 1712. Nicolaas, zoon van Jaspar SCHILS, geboren 4 Februari 1665 en overleden 15 October 1749, weduwnaar van Anna VAN DEN HOOFF, was voornemens een tweede huwelijk aan te gaan met Anna Catharina A CAMPO en bracht 18 December 1734 als eigendom aan „zijn half huis, mesthof, schuren en koolhof, gelegen op de Veemarck binnen deesen Dorpe, de Luijff genoemd”.

Hendricus MERCKELBAGH, weduwnaar van wijlen Margaretha SCHILS, zuster van laatstgenoemde Nicolaas SCHILS, verkocht 24 Augustus 1742 zijn deel in het huis, weide en koolhof aan zijn broeder Leonard MERCKELBAGH, weduwnaar van wijlen Anna MOMBOIRS.

Waar laatstgenoemde Nicolaas SCHILS slechts de helft van het huis in eigendom bezat, kan worden aangenomen, dat hij zijn deel door erfenis heeft verkregen; het huis moet dus eigendom zijn geweest van zijn ouders.

20 Juli 1737 werd het huis gerechtelijk overgedragen aan de erfgenamen van wijlen VAN SPECKHOUWER, wyl de eigenaar Nicolaas SCHILS in gebreke was.

Na inlossing van het verkochte huis door de kinderen van voornoemde Nicolaas SCHILS, te weten: Nicolaas Dionisius SCHILS × Maria Agnes CLEEVER, Jacobus DU QUAE × Maria Agnes SCHILS, mede optredend voor hun afwezige zuster Maria Geertruid SCHILS, werd het huis publiek verkocht. Eigenaar werd op 2 September 1737 Johan VAN VAELS × Anna DICKTS of DIJKS.

Wij moeten hier ons onderwerp even onderbreken voor het volgende:

P. PETERS zegt in zijn publicatie „De bestuurders van Heerlen”, opgenomen in de jubileumuitgave „40 jaren spoor en mijnen in Zuid-Limburg” van 1936, dat het huis De Leuf, gedeeltelijk toebehoorde aan Nicolaas SCHILS × 1705 Anna VAN DEN HOVE en later bij gerechtelijke verkoop overgegaan aan Jan VAN VAALS, zou hebben gelegen aan de Wegscheijd, hoek Valkenburgerweg—Kruisstraat.

Zoals uit het voorafgaande blijkt is deze veronderstelling niet juist. PETERS verwisselt dit huis met het gelijknamige huis aan de Veemarkt. Het is evenmin juist, dat dit huis (het oude huis WIDDERSHOVEN) door de gemeente zou zijn aangekocht en gesloopt. Feit is, dat de gemeente alleen toestemming heeft verleend het nieuwe huis, dat intussen ook weer is gesloopt, te herbouwen op de plaats, waar het oude huis stond, onder voorwaarde, dat de oostelijke zijgevel een of twee meter werd teruggeplaatst ten behoeve van de verbreding van de Kruisstraat.

Het oude huis WIDDERSHOVEN is in de negentiende eeuw enige malen van eigenaar verwisseld.

August WIDDERSHOVEN heeft het huis gekocht van Jan Joseph GORISSEN × Maria Aloysia JANSSEN.

GORISSEN kocht het huis omstreeks 1868 van Christiaan SOGELÉ, die er van omstreeks 1850 af in heeft gewoond.

Voordien was het huis eigendom van Nicolaas KREUTZER × Maria Sophia CORNIPS.

De drie laatsgenoemden hebben er het landbouwbedrijf in uitgeoefend. WIDDERSHOVEN heeft, toen hij het nieuwe huis bouwde, de schuur gesloopt en niet herbouwd.

Omtrent dit huis vermeldt de kadastrale legger opgemaakt in 1779, dat vruchtgebruiker was Jacob BRULL \times Geertrui VAN DEN ROOST in eerste huwelijk en Barbara SOGELÉ in tweede huwelijk. Het huis werd verkregen bij erfbuijting (deling) met Thomas BOTERWECK.

De kadastrale omschrijving luidt als volgt: „122 kleine roeden weijde, gelegen Op de Weegscheijt. reijgenooten eene zijde den Doodleger, d'andere Arnold SILVERTAND, een voorhoofd Leonard RITZEN, 't ander den Aekerwegh" ¹⁾.

Voor Notaris L. G. PELT werd op 22 Januari 1761 een akte verleden, waarin het volgende werd bepaald: Geertruij BOTTERWECK, ongehuwd, wonende in 't huis De Leuff gaf te kennen, dat Johannes Hendricus SOGLE zoon van Johannes SOGLE, alhier, haar broeder Thomas en haar zuster Ida BOTTERWECK tijdens hun leven verzorgd en opgepast heeft, waarom zij comparante aan Johannes Hendricus SOGLE overdoet al haar eigendom met de er op rustende hypotheek, met de verplichting haar gedurende haar verder leven te onderhouden, eventueel te verplegen en na overlijden voor de begrafenis zorg te dragen.

Hieruit blijkt, dat er in Heerlen meer dan één huis heeft bestaan, dat de naam De Leuf of Luijff droeg. Met zekerheid is bekend, dat er ook nog een derde huis van die naam is geweest. Wij hopen hierop te gelegener tijd nader terug te komen.

Johan VAN VAELS heeft na de aankoop het huis aan de Veemarkt voor de tijd van twaalf jaar ter bewoning afgestaan aan Anna ROS.

Johan VAN VAELS heeft het huis dus niet zelf bewoond. Hij woonde toen in het op 5 April 1732 door hem aangekochte, eveneens aan de

Veemarkt gelegen huis, genaamd „De Camer” (het voor enige jaren ten behoeve van de verlenging van de Dautzenbergstraat gesloopte huis).

De weduwe van Johan VAN VAELS heeft het huis „De Luijff” de 26e April 1751 verkocht aan de chirurgijn Matthijs ROBROEK × Maria Elisabeth HOENE.

Matthijs ROEBROEK is de 16e Juni 1773 te Heerlen overleden.

De kinderen van het echtpaar ROBROEK-HOENE zijn in het huis aan de Veemarkt geboren en het is zeer wel mogelijk, dat een van hen het huis ook nog na de dood van de weduwe in 1790 een tijd lang heeft bewoond.

Het is wellicht niet oninteressant in dit verband omtrent de vooraanstaande Heerlense doktersfamilie ROBROEK enige nadere bijzonderheden te vermelden.

In de genealogie van het geslacht ROEBROEK door Dr. D. SASSEN (Publications 1934) wordt deze familie niet vermeld. Wij hebben hier dus met een andere tak te doen, die vermoedelijk niet afstamt van de bewoners van het huis ROBROEK te Heerlerheide.

Twee zoons van Matthijs ROBROEK waren geneesheer, namelijk H. J. ROBROEK × Odilia MEIJERS en Willem Joseph ROBROEK × laatstelijk Anna Catharina RADERMECHERS.

De chirurgijn H. J. ROBROEK bezat onder Heerlen verschillende door erfenis verkregen onroerende goederen, waaronder een weiland aan de Sjam, doch geen woonhuis.

Van zijn broeder, de heelmeeester Willem Joseph ROBROEK, geboren 11 Juli 1765, is bekend, dat hij het huis, gelegen aan de Sjam nummer 23 (het nog bestaande huis Willemstraat nummers 83 en 85) heeft bewoond. In de benaming „Rooëbrooksgetske”, de voormalige verbinding tussen Sjam en Schinkelstig, is de herinnering aan dit huis bewaard gebleven.

Met reden kan worden verondersteld, dat H. J. ROBROEK niet in Heerlen woonachtig is gebleven, doch zich elders als geneesheer heeft gevestigd; voor twee geneesheren in het toenmaals betreffelijk kleine Heerlen was immers geen plaats.

De ouders van de hiervoren genoemde gebroeders ROBROEK waren de reeds vermelde Matthijs ROBROEK, overleden te Heerlen, 16 Juni 1773 × Elisabeth HOENE, overleden te Heerlen, 21 September 1790; de grootouders waren Hubert ROBROEK, eveneens chirurgijn, overleden te Heerlen, 30 September 1747 × Petronella FRANSSEN, overleden te Heerlen, 17 Februari 1749.

De heelmeeester Willem Joseph ROBROEK was tweemaal getrouwd: in eerste huwelijk met Catharina Elisabeth HEUTS, overleden te Heerlen, 16 Germinal an 10 (16 April 1802) en in tweede huwelijk met de reeds genoemde Anna Catharina RADERMECHERS, geboren te Gangelt, 17 Maart 1766.

Merkwaardig is, dat de oudste ongehuwde zoon van de meergenoemde Matthijs ROBROEK, Hubert Arnold ROBROEK, geboren 25 Januari 1759, van beroep praktizeer, in de Franse tijd „adjoint au maire”, in 1821 gewoond heeft bij Jan Kasper DAUTZENBERG, schoenmaker, ge-

boortig van Marienberg en wonende Sjam 15, vader van de Heerlense dichter Johan Michiel DAUTZENBERG. Later woonde Hubert Arnold bij zijn broeder Willem Joseph. Hij is op 77-jarige leeftijd te Heerlen overleden.

Ofschoon kadastrale gegevens uit het begin van de negentiende eeuw ontbreken, kan worden aangenomen, dat het huis aan de Veemarkt door de familie ROBROEK is verkocht aan Albert SCHULTZE, die van 1818 tot 1820 burgemeester van Heerlen is geweest.

SCHULTZE was getrouwd met een dochter van zijn buurman Pierre SCHRIEVERS. SCHRIEVERS, die 14 Pluvisse an 11 (3 Februari 1803) is overleden, woonde in het onlangs gesloopte huis HOUPPERMANS, kenbaar aan de nog aanwezige oude kastanjeboom.

SCHULTZE was apotheker. Zoals reeds gezegd, heeft hij het huis na aankoop einde achttiende begin negentiende eeuw laten verbouwen en de sluitsteen met het apothekersembleem boven de voordeur laten aanbrengen.

Albert SCHULTZE was geboren 17 October 1755 te Meurs en bewoonde het huis tot aan zijn dood, 6 Februari 1828.

In 1821 heeft bij SCHULTZE, die toen weduwnaar was, korte tijd ingewoond Arnold MUSCH \times Clara KRISCHER, geboortig van Maastricht. MUSCH woonde vóór 1821 Op het Kerkhof 28 en verhuisde in 1823 naar Schandelen 45.

Albert SCHULTZE was waarschijnlijk een broeder van Johan Hendrik

SCHULTZE, eveneens geboren te Meurs, die van 1781 tot 1797 predikant was te Heerlen.

Na de dood van Albert SCHULTZE in 1823 is het huis verkocht aan de kinderen van Jacob Arnold STOLLÉ.

De weduwe Clara Antonia STOLLÉ geboren KEMMERLING, in 1781 geboren te Gulpen, vestigde zich in 1811 na de dood van haar echtgenoot, die predikant was te Gulpen, met haar drie kinderen te Heerlen, alwaar zij een winkel opende in het huis A 33, vermoedelijk gelegen Op het Kerkhof of in de Dorpstraat.

De dochter van Jacob Arnold STOLLÉ, geboren te Gulpen 15 Mei 1815, huwde in 1838 met Jan Christiaan Karel PREUSSER.

De weduwe STOLLÉ is na het huwelijk van haar dochter met PREUSSER tot aan haar levenseinde in het huis blijven wonen.

PREUSSER verkreeg het pand omstreeks 1848 in eigendom en zette de daarin door de weduwe STOLLÉ gevestigde winkel in kruidenierswaren voort.

De families VAN VAALS, SCHULTZE, STOLLÉ en PREUSSER waren van huis uit protestant; zij behoorden tot de notabelen van Heerlen. Vooral de familie PREUSSER was zeer bemind en leefde ondanks het verschil in godsdienstige overtuiging in de beste verstandhouding met de overige bevolking, waaronder zij talrijke vrienden telde.

Terloops zij nog opgemerkt, dat zich vlak naast de poortingang aan de zuidzijde van het huis de Veemarktsgraaf (een van de voormalige temsen) bevond, een diepe open sloot, die deel uitmaakte van de grachten van de vroegere vesting. Aan de open ruimte tussen het huis en het er naast gelegen pand is nog te zien, waar zich deze tems bevond.

Door de aanwezigheid van deze gracht schijnt men bij de bouw van het huis overlast van grondwater te hebben ondervonden en om deze reden het huis aan de voorzijde niet te hebben onderkelderd. De provisiekelder heeft men daarom half onder de hoger gelegen achterkamer van de zijvleugel, half in de tuin, waar het keldergewelf met een dikke laag aarde was afgedekt, aangebracht.

Hieruit kan tevens worden afgeleid, dat het huis is gebouwd ten tijde dat de Veemarktsgraaf nog bestond, hetgeen in de achttiende eeuw niet meer het geval was.

De open ruimte tussen het huis en het aan de overzijde van de gracht gelegen pand, in de achttiende eeuw toebehorende aan Jacobus CROMBAG, moet echter groter zijn geweest dan de tegenwoordige open ruimte, die nauwelijks een meter bedraagt. Men zou daarom geneigd zijn te veronderstellen, dat het huis CROMBAG (later SCHILS „Oppen Trappe”) van jongere datum moet zijn en gedeeltelijk op de gedempte tems is gebouwd. Zulks is echter allerm minst het geval.

Immers, volgens een omstreeks 1780 door de landmeter MERTENS verrichte meting heeft de Veemarktsgraaf tussen de beide huizen een breedte gehad van $9\frac{1}{2}$ voet (ongeveer 2.85 meter ²). De weduwe ROBROEK heeft destijds op een gedeelte van de gedempte tems een bakoven gebouwd, die 8 voet (ongeveer 2.40 Meter) breed was. Deze bakoven is niet meer aanwezig.

Aangenomen moet worden, dat de grote poort en het bijgebouwtje op de binnenplaats door de latere eigenaar SCHULTZE bij gelegenheid van de vernieuwing van de voorgevel, is bijgebouwd; SCHULTZE heeft daarvoor eveneens gebruik gemaakt van grond, behorende tot de gedempte Veemarktsgraaf.

Als bijzonderheid zij vermeld, dat de fabrikant en winkelier Jan Christiaan Karel PREUSSER een neef was van de predikant Ludwig Adolph Preusser, geboren in 1781 te Dillenburg (Nassau) die in 1808 te Heerlen als predikant werd bevestigd.

In 1815 verkreeg deze hier te lande de bevoegdheid tot het geven van onderwijs. In 1821 volgde zijn aanstelling als onderwijzer te Heerlen. In 1847 is hij alhier overleden.

De predikant PREUSSER was gehuwd met Anna Maria OTTO, geboren 8 Maart 1783 te Waldniel. Hij heeft gewoond in de predikantswoning Op het Kerkhof naast de gevangnistoren. Na de dood van de predikant heeft de weduwe gewoond bij de protestantse familie ZUMBRUCH Op het Kerkhof; na de dood van Marcellus ZUMBRUCH, tapper en winkelier, in 1850, is zij verhuisd naar het huis van de familie PREUSSER aan de Veemarkt, alwaar zij 6 Juli 1860 is overleden.

De predikantswoning Op het Kerkhof is ten behoeve van de vergroting van de St. Pancratiuskerk in 1901 gesloopt. Ter vervanging van deze pastorie is door het bestuur van de St. Pancratiuskerk een nieuwe predikantswoning gebouwd in de Klompstraat tegenover het onlangs eveneens gesloopte protestantse bedehuis, in de volksmond „t Guëze-klumpke" genaamd.

Nog zij vermeld, dat de bouw van dit bedehuis werd gelast bij besluit van Koning Leopold van België van 1835, met het doel een einde te maken aan het hinderlijke gemeenschappelijke gebruik van de St. Pancratiuskerk het z.g. simultaneum. De inwijding vond plaats op 22 April 1838 (zie Jongeneel, De Dorpspraak van Heerle).

In 1921 is het huis aan de Veemarkt, zoals reeds gezegd, in eigendom overgegaan aan de Mijnvereniging (vereniging van particuliere mijnondernemingen), aan wie het thans nog toebehoort. W. LINDELAUF.

1) De Heerlense Leggerboeken ddo. 1779 berusten in het Gemeentelijk Archiefdepôt.

2) Explicatie en declaratie gehorende tot de Caarte Figuratief raekende de Tems en waeter loopen door en om het dorph Herlen.

(Oud-Hollands Archief Gem. Heerlen).

historische chroniek

Op 29 Maart maakte onze Kring met genodigden ten getale van 45 personen een tocht naar Keulen, het oude Colonia, het belangrijke eindpunt der romeinse route Boulogne—Tongeren—Heerlen—Jülich—Keulen. Het doel van deze tocht was de stand der opgravingen in ogenschouw te nemen, die op verschillende punten in de stad plaats hebben of gehad hebben.

Het gezelschap werd ontvangen en rondgeleid door Dr. F. Fremersdorf, Landesmuseumdirektor en Dr. Otto Doppelfeld, leider der Keulse opgravingen. De burgemeester van Keulen moest wegens ongesteldheid verstek laten gaan.

Het onderzoek, dat Dr. Doppelfeld leidt, beoogt klaarheid te brengen in de vraag, *waar* de oudste Dom werd gebouwd, waaraan annex het probleem vastzit, *waar* en *wanneer* te Keulen, eventueel nog onder het romeins bestuur, de eerste christenkapel werd gebouwd. Drie punten in de stad betwisten n.l. elkaar deze prioriteit.

Dr. Doppelfeld is het mogen gelukken in het westelijk gedeelte van het lange middenschip bouwfragmenten van de frankische Dom (\pm 700) te hebben blootgelegd. Hij heeft thans de romeinse cultuurlaag bereikt en zet zijn onderzoekingen voort. Inmiddels legde hij zijn voorlopige bevindingen vast in zijn publicatie „Der unterirdische Dom”, 1948, voorzien van een keur van tekeningen, plattegronden en fotomateriaal. Inmiddels ontdekte Dr. Fremersdorf na jarenlange opsporingen in het zuiden der stad onder de Severinkirche:

- 1) een groot laat-romeins grafveld, waarin de romeinse heidense brandgraven *naast* christelijke lijkengraven aangetroffen werden ddo. 150 na Chr.;
- 2) een *christen kapelletje* ddo. 320.

Het bewijs is hiermede geleverd, dat Keulen onder Constantijn de Grote een christengemeente had met eigen kerkje. Het schriftelijk getuigenis van de H. Irenaeus, bisschop van Lyon, dat rond de 2e helft 2e eeuw in Germanië reeds christengemeenten gevormd waren, vindt hier bevestiging.

Zou de infiltrering van deze katholieke kernvorming ook niet zijn voortgezet langs de genoemde hoofdweg naar Coriovallum? Voor de bestudering van het missioneringsvraagstuk in onze streken zijn deze archaeologische gegevens van het grootste belang.

De opgravingen *onder* de St. Severin zijn over een grote oppervlakte op vakkundige wijze overbouwd, geconserveerd en derhalve te bezichtigen. Het is een grootse prestatie van betonconstructie, elektrische verlichting enz. Men kan zich ter plaatse van dit kostbaar feitenmateriaal, waarvoor vanuit Rome bijzondere belangstelling bestaat, overtuigen.

Voorts bezocht de Kring de opgravingen in de St. Cäcilia-Kirche, die nog in volle gang zijn. Vlak bij deze kerk heeft men een begin gemaakt met de *romeinse thermen* van Keulen.

Nog werd de z.g. *Dionysos-mozaïk*, onder de schaduw van de Dom gelegen, bezichtigd. Het is een uit twee millioen veelkleurige mozaïksteen-tjes bestaande figuren-vloer van een grote eetzaal, behorend bij een romeins paleis, uitstekend geconserveerd. De uitgevoerde taferelen houden verband met het menu van kostbare feestmaaltijden. De god Dionysos neemt het middenveld in beslag. Het geheel is van een ongeëvenaarde rijkdom.

L. v. H.